

**2008 KRİZİ SONRASI KOBİ'LERİN
İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Duygu ÖZKAN
Yüksek Lisans Tezi
Çalışma İktisadı Anabilim Dalı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Veli SIRIM

2019

**T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**2008 KRİZİ SONRASI KOBİ'LERİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ**

Duygu ÖZKAN

ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Veli SIRIM

**TEKİRDAĞ-2019
Her hakkı saklıdır.**

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Duygu ÖZKAN tarafından hazırlanan 2008 Krizi Sonrası KOBİ'lerin İstihdam Üzerindeki Etkileri konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca günü saat’da yapılmış olup, tezin * OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA

* Jüri üyelerinin teze ilgili karar açıklaması kısmında “Kabul Edilmesine / Reddine” seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

13/06/2019

Duygu ÖZKAN

ÖZET

Kurum, Enstitü, : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ABD : Çalışma İktisadı Anabilim Dalı
Tez /Proje : 2008 Krizi Sonrası KOBİ'lerin İstihdam Üzerindeki Etkileri
Başlığı
Tez/ProjeYazarı : Duygu ÖZKAN
Tez/Proje : Dr. Öğr. Üyesi Veli SIRIM
Danışmanı
Tez/Proje Türü, Yılı: Tezli Yüksek Lisans Tezi, 2019
Sayfa Sayısı : 90

KOBİ'ler gerek ekonomik büyüklükleri bakımından olsun veya istihdam oranları bakımından, gerekse teknolojik gelişmelere uyum açısından ülke ekonomisinin önemli yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma, 2008 yılında yaşanan ve tüm dünya ekonomisini etkileyen küresel mali kriz döneminde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) istihdam üzerindeki etkilerine ışık tutabilmek amacıyla hazırlanmıştır.

Ölçek farkı gözetmeksizin yaşanan bu kriz işletmelerin yaşamlarını tehdit altına almıştır. Büyük işletmeler yeterli önlemleri sağlamış olsa da, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler yeterli önlemleri alamamışlardır. Bu çalışmada KOBİ'lerin 2008 ekonomik krizi sırasında istihdam üzerindeki etkileri araştırılmış, KOBİ'lerin 2008 Krizi dönemindeki durumları incelenerek istihdam üzerindeki etkilerine yönelik istatistikî veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kriz, 2008 Krizi, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme (KOBİ), İstihdam.

ABSTRACT

Institution, Institute, Department	: Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences, : Department of Labor Economics
Title	: The Effects of SME's on Employment After the 2008 Crisis
Author	: Duygu ÖZKAN
Adviser	: Doctor Lecturer. Veli SIRIM
Type of Thesis/Project, Year	: MA Thesis / 2019
Total Number of Pages	: 90

SMEs are considered as to be one at the important buildings blocks. Of the country's economy in terms of their economic size, or employment rates and adoption to technological development. This study was prepared in order to shed light on the impacts of small and medium-sized managers. On the employment in Tekirdağ in 2008 during the global financial crisis which affected the world economy.

This crisis has threatened the lifetime of the management without any difference scale. Although large managements have provided adequate measures, small and medium-sized managers have not been able to take adequate measures and more importantly, they have not. Realized this. In this study the effects of SMEs, which operate on employment during the 2008 economic crisis, were investigated and the statistical datas regarding the effects at the SMEs on the employment in the 2008 crisis period were examined and presented in tables.

Key Words: Crisis, 2008 Crisis, Small and Medium Sized Managers (SMEs), Employment.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı 2008 yılında yaşanan küresel mali kriz sırasında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) istihdam yönündeki etkilerini belirleyebilmek ve kriz dönemi stratejilerini ortaya koyabilmektir. Kriz dönemlerinde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin planlı ve rasyonel bir şekilde yönetilerek krizi en az zararla atlatabilmeleri ülke ekonomisi açısından hayati önem taşımaktadır. KOBİ'ler istihdam ve üretime katkıları, değişen pazar koşullarına karşı esnek davranabilmeleri, büyük işletmeleri tamamlama yetenekleri ve gelirin adil dağılımı gibi oldukça önemli roller üstlenmektedirler.

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, öneri ve yönlendirmeleri ile çalışmamın bilimsel temellere oturmasını sağlayan Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma İktisadi Bölüm Başkanımız Prof. Dr. Rasim YILMAZ'a, ayrıca alakasını ve eleştirisini benden esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Veli SIRIM'a ve fedakarlıklarını hiçbir şekilde ödeyemeyeceğim sabır ve anlayış dolu tavırlarıyla yanımda olan AİLEME teşekkürü bir borç bilirim.

Duygu ÖZKAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
TABLolar	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KRİZLER VE KRİZ DÖNEMLERİ

1.1. Kriz Kavramı ve Kriz Türleri	2
1.1.1. Kriz Kavramı	2
1.1.2. Kriz Türleri	2
1.1.2.1. Bireysel Krizler	2
1.1.2.2. Ulusal Ekonomik Kriz	3
1.1.2.3. Bölgesel Ekonomik Kriz	3
1.1.2.4. Küresel Ekonomik Kriz	3
1.2. 2008 Öncesi Yaşanan Başlıca Ekonomik Krizler	3
1.2.1. Ekonomik Krizler.....	4
1.2.2. 1929 Büyük Dünya Krizi.....	4
1.2.3. 1948,1954 ve 1958 Krizleri.....	5
1.2.4. Petrol Krizleri.....	6
1.2.5. İsveç Krizi (1989).....	6

1.2.6. Japonya Krizi (1990).....	7
1.2.7. Meksika Krizi (1994).....	7
1.3. 2008 Küresel Ekonomik Krizi.....	8
1.3.1. 2008 Küresel Ekonomik Krizini Oluşturan Faktörler.....	9
1.3.2. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Gelişimi.....	9
1.3.3. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri.....	12
1.3.4. 2008 Küresel Ekonomik Krizine Karşı Türkiye’de Alınan Önlemler....	16

İKİNCİ BÖLÜM

KOBİ’LER VE YAPISAL ÖZELLİKLERİ

2. KOBİ’ler ve Yapısal Özellikleri	21
2.1. KOBİ’lerin Tanımı ve Özellikleri	21
2.2. KOBİ Tanımları	22
2.2.1. Avrupa Birliği KOBİ Tanımları	23
2.2.2. Amerika Birleşik Devletlerinde KOBİ Tanımı	23
2.2.3. Japonya’da KOBİ Tanımı	24
2.2.4. OECD KOBİ Tanımı	24
2.3. Türkiye’de KOBİ Tanımı	25
2.3.1. Geçmiş KOBİ Tanımları.....	25
2.3.2. Yeni KOBİ Tanımı	26
2.4. KOBİ’lerin Önemi Kalkınmadaki Yeri ve Özellikleri	29
2.4.1. KOBİ’lerin Önemi.....	29
2.4.2. İstihdam Sağlama	29
2.4.3. Yenilikçilik ve Esneklik	29
2.4.4. Bölgesel Kalkınmayı Destekleme	30
2.4.5. Sosyal Kalkınmaya Destek Sağlama	31

2.4.6. KOBİ'lerin Diğer Önemli Özellikleri	32
2.5. KOBİ'lerin Avantaj ve Dezavantajları	33
2.5.1. KOBİ'lerin Avantajları	33
2.5.2. KOBİ'lerin Dezavantajları	33
2.6. KOBİ'lerin Sorunları	34
2.6.1. KOBİ'lerin Genel Sorunları	35
2.6.2. Yönetim/Yönetici Sorunları	36
2.6.3. Pazarlama Sorunları	37
2.6.4. Finansman ve Kredi Temini Sorunları	38
2.6.5. İnsan Kaynakları Sorunları	38
2.6.6. Üretim ve Tedarik Sorunları	38
2.6.7. Diğer Sorunlar	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KOBİ'LERİN GELİŞİMİ

3.1. KOBİ'lerin Ortaya Çıkışı.....	39
3.2. KOBİ'lerin Ekonomideki Yeri.....	39
3.3. KOBİ'lerin Ekonomik Kalkınmaya Katkıları.....	39
3.4. KOBİ'lerin İşletme Yapısı.....	41
3.5. KOBİ'lerin İstihdam İçindeki Payı.....	44
3.6. KOBİ'lerin İstihdama Etkileri.....	45

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2008 KRİZİ SONRASI KOBİ'LERİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4. 2008 Krizi Sonrası KOBİ'lerin İstihdam Üzerindeki Etkileri	47
4.1. İstihdamın Kavramsal Açılımı.....	47
4.2. Küresel Krizin İstihdama Etkisi	48

4.3. 2008 Krizinin Türkiye’de ki KOBİ’ler Üzerindeki Etkileri.....	57
4.4. 2008 Krizinde KOBİ’lere Yapılan Destekler ve İstihdama Etkileri.....	65
4.5. KOBİ’lerin İstihdama Katkısı.....	67
4.6. Sonuç.....	72
Kaynakça.....	74

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Kriz Dönemlerinde Sanayi Üretim İndeksleri.....	5
Tablo 2: Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Büyüme Oranları.....	12
Tablo 3: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Tutarları.....	13
Tablo 4: Uluslararası Doğrudan Yatırım Bileşenleri.....	14
Tablo 5: 2007,2008,2009 İthalat ve İhracat Verileri.....	14
Tablo 6: Avrupa Birliği KOBİ Tanımı.....	22
Tablo 7: ABD’de İşletme Ölçeği Sınıflandırılması.....	23
Tablo 8: Türkiye’de Yeni KOBİ Tanımı.....	25
Tablo 9: KOBİ’lerin Sorunlarının Önemslenme Düzeyi.....	31
Tablo 10: İthalat ve İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı.....	37
Tablo 11: KOBİ’lerin Ekonomik Payları.....	38
Tablo 12: KOBİ’lerin Ekonomiye Katkıları.....	39
Tablo 13: Sektörlere Göre Ortalama Çalışan Sayıları.....	40
Tablo 14: KOBİ Kapsamında İmalat Sanayi İşletmeleri Çalışanları.....	40
Tablo 15: İmalat Sanayi Çalışanlarının Yaş Ortalamaları.....	41
Tablo 16: KOBİ’lerin Katma Değer ve İstihdamdaki Payları.....	43
Tablo 17: ABD’de Katma Değer ve İstihdam Payları.....	43
Tablo 18: Türkiye’de İşgücü Mart 2008- Mart 2009.....	48
Tablo 19: Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları.....	49
Tablo 20: Faaliyet Alanına Göre İşsiz Kalanlar.....	49
Tablo 21: Dünya İşsizlik Rakamaları ve Oranları.....	51
Tablo 22: Türkiye’de 2000-2009 Yılları Arası İşsizlik Oranları.....	52
Tablo 23: Küresel Kriz Sürecinde İşsizlik Oranları.....	53
Tablo 24: Türkiye’de Kapanan Şirket Sayıları.....	54

Tablo 25: 2007-2009 Dönemi İmalat Sanayinde Oranlar.....	55
Tablo 26: Aylar İtibariyle Sanayi Üretim Endeksi Değerleri.....	56
Tablo 27: Türkiye’de Karşılıksız Çek Adedi ve Tutarı.....	60
Tablo 28: KOBİ’lerin Payları.....	66

KISALTMALAR

BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
EDI	: Elektronik Veri Alışverişi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KSEP	: Kobi Strateji ve Eylem Planı
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi
NKÜ	: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
RG	: Resmi Gazete
TOSYÖV	: Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı
SGD	: Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
FMKD	: Faktör Maliyetiyle Katma Değer
FED	: Federal Rezerv Sistemi
JSBRI	: Japonya Küçük İşletmeler Araştırma Enstitüsü
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TZE	: Tam Zaman Eşdeğeri
ARGE	: Araştırma ve Geliştirme
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜMA	: Türkiye Üniversite Memnuniyet Araştırması
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı

GİRİŞ

Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler (KOBİ), dinamik yapıları, değişime hızlı bir şekilde tepki vermeleri ve hemen hemen tüm dünya ülkelerinde toplam işletmelerin önemli kısmını oluşturmaları sebebiyle ekonomilerde önemli bir yer teşkil etmektedirler. Her geçen gün artan rekabet ortamı ve çok hızlı değişen piyasa şartları KOBİ'leri az maliyetli finansman kaynakları bulmaya zorlamaktadır. KOBİ'ler klasik finansman kaynaklarının yanı sıra, kullanma maliyeti daha az olan alternatif finansman kaynaklarından da yararlanma arayışı içerisine girmişlerdir.

KOBİ'ler genellikle buldukları ülkelerde ana piyasaların kotasyon şartlarını yerine getiremediği için sermaye piyasaları olanaklarından yeterince yararlanamamaktadırlar. Bu sorunu gidermek adına ülkeler tarafından KOBİ'lerin de işlem görebileceği kotasyon şartlarının ana piyasalara göre daha düşük olduğu alternatif piyasalar oluşturulmuştur. Bu piyasalar genel olarak "KOBİ piyasaları" olarak tanımlanmıştır. Ülkeler KOBİ'lerin alternatif finansman kaynaklarından daha fazla yararlanmasını sağlamak amacıyla, KOBİ'lerin bu piyasalarda işlem görebilmesi adına çeşitli teşvik ve hibeler sağlamaya başlamışlardır. Türkiye'de ise KOBİ'lerin de alternatif finansman kaynaklarından yararlanabilmesi ve sermaye piyasalarında halka arz yoluyla işlem görebilmeleri için "BİST Gelişen İşletmeler Piyasası" kurulmuştur. Ayrıca piyasada işlem görebilmeyi teşvik etmek ve kolaylaştırmak adına KOSGEB kanalıyla bir dizi hibe programları da geliştirilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde KOBİ'lerin yapısal özellikleri incelenmiş KOBİ'lerin yapısal özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise, ekonomik kriz dönemleri ele alınarak kriz çeşitleri üzerinde durulmuştur. 2008 Küresel Krizinin Türkiye'ye etkileri ve küresel krizin başlangıç ve gelişim süreci hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde KOBİ'lerin istihdamdaki yerine değinilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise 2008 Ekonomik Krizi döneminde KOBİ'lerin istihdamdaki yeri, Dünyada ve Türkiye'de kriz sürecinde KOBİ'lerin istihdam yönündeki etkilerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EKONOMİK KRİZLER VE KRİZ DÖNEMLERİ

1.1. Kriz Kavramı ve Kriz Çeşitleri

1.1.1. Kriz Kavramı

Türk Dil Kurumu “kriz” kelimesini; “bunalım”, “çöküntü” ve “bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran” olarak tanımlamaktadır (Borluk, 2010). Bu anlamda kriz bir kişiye, bir zümreye bir işletmeye özel olabileceği gibi bir sisteme, bir bölgeye bir ülkeye özel ya da tüm dünyayı etkileyen bir boyutta olabilmektedir.

Kriz durumlarında işletmelerin ne kadar duruma hazırlıklı oldukları ve krizlerin önceden algılanarak tedbirler geliştirilmesi konusu öteden beri tartışılan konulardır. Krize tedbir geliştirilmesi elbetteki krizin çeşidi, boyutu ve derinliğine bağlıdır. Geçmişte veya günümüzde yaşanan krizlerin sağlıklı bir analizinin yapılması, bu dönemlerde işletmelerin aldıkları tedbirler ve izledikleri rekabet stratejileri ile bunların işletmenin krizden çıkış ya da krizi en az hasarla atlatılmasına yaptığı katkının belirlenmesi makro ve mikro ekonomik politikaların belirlenmesi açısından önem arz etmektedir (Kaya, 2010).

1.1.2. Kriz Türleri

1.1.2.1. Bireysel Krizler

Bir işletmede meydana gelen ve işletmeye özgü kriz durumlarıdır. Çoğu zaman işletmenin doğru yönetilmemesinden, finansal yetersizliklerden kaynaklanan ve krize neden olan olguların doğru tespit ve idaresi ile sonlandırılabilir kriz durumlarıdır. Bu tür krizlerde, krizin emarelerinin görülmeye başlamasından itibaren kriz durumunun iyi yönetilmesi krizden çıkış için temel belirleyici durumundadır (Kaya, 2010).

1.1.2.2. Ulusal Ekonomik Kriz

1929 büyük dünya krizi haricinde kapitalizmin küreselleşmesinden önce çoğu kriz ortaya çıktığı ülke sınırlarında kalır, tüm dünyaya yayılmazdı. Ancak küreselleşmeyle birlikte sermaye hareketlerinin artması, krizlerin de yaygın bir şekilde etkisini göstermesine sebep olmuştur (Eğilmez, 2008).

1.1.2.3. Bölgesel Ekonomik Kriz

Tayland'da başlayarak Singapur ve Hong Kong gibi bölgelerin ekonomilerine sıçrayan 1997 Asya Krizi buna örnek olarak verilebilir. Bu krizde, küreselleşmenin etkisi bu ülkelerin ekonomik olarak birbiriyle iletişimi ve bu ülkelere yatırım yapanların algıları, krizin bölgesel olarak etki göstermesini sağlamıştır (Eğilmez, 2008).

1.1.2.4. Küresel Ekonomik Kriz

Küresel ekonomik krizi, ekonomide aniden ve beklenmedik şekilde ortaya çıkan makro açıdan ülke ekonomilerini, mikro açıdan ülkelerde faaliyet gösteren işletmeleri ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkaran kriz türü olarak tanımlamak mümkündür (Patır vd. 2009). Söz konusu krizler, kimi zaman işletmelerin kısa vadede kârlılığını etkileyen geçici durumlar olabilirken kimi zamanda onların yok olmasına sebep olabilecek kadar derinleşen ve karşı konulması imkânsız sorunlar ortaya çıkarabilmektedir (İraz, 2005).

1.2. 2008 Öncesi Yaşanan Başlıca Ekonomik Krizler

Ekonomik kriz denildiğinde, finans kesiminde çıkan her bir kriz ekonomik kriz olarak tanımlanınca işler karışmaktadır. Ekonomik krizler finansal piyasalardaki belirsizlikler, yerli paranın değer kaybı ve hisse senedi fiyatlarındaki düşüşleri de beraberinde getirmektedir (Eğilmez, 2008). Bir başka tanıma göre ise ekonomik kriz, her ne sebeple olursa olsun ekonomik yapıyı bir bütün olarak etkisine alarak iktisadi yapıyı kısmen veya tamamen değiştiren kapsamlı sorunlara işaret eden durumdur (Aktaş 2009). Bütün ekonomik krizlerin ortak özelliği bir süreç olarak nitelendirilmesi, bir süreç içerisinde ortaya çıkması ve gerilemesidir (Taşar, 2008).

Ekonomik ve mali krizlere, bilgi birikimi olmadan yapılan yatırımlar yani “insider trading” gibi asimetrik bilgi, siyasal sorunlar, yasa, kural, muhasebe ve denetim eksikleri gibi yapısal riskler, ekonomi politikası hataları ve sanal ekonomik balonlar neden olmaktadır. 1900’lü yıllardan itibaren dünyada ve Türkiye’de birçok ekonomik kriz yaşanmış, krizin derinliği kriz sürecinde küresel sisteme entegrasyon derecesi ve krize hazırlık derecelerine göre ülkeler üzerinde etkili olmuştur (Aktaş, 2009).

1.2.1. Ekonomik Krizler

Dünyada, 1820-1929 yılları arasındaki yüzyılı aşkın dönemde etkisi sınırlı krizlerle birlikte 1929 krizi gibi önemli birçok kriz yaşanmıştır. Bu krizlere 1970’lerde yaşanan Petrol Krizleri, 1994-95 Meksika krizi, 1997-98 Asya Pasifik Krizi, 1998 Rusya Brezilya Krizleri ve 2008 Küresel Mali Krizi eklenebilir (Patır vd. 2009). 1929 yılına kadar yaşanan krizler genellikle banka kaynaklı finansal krizler olup İngiltere ve ABD menşeli olarak ortaya çıkan ve sınırlı etki gösteren ve tüm dünyayı ve Türkiye’yi etkileyen başlıcaları hakkında kısa kısa bilgiler vereceğiz.

1.2.2. 1929 Büyük Dünya Krizi

1929 krizi birçok kaynakta iktisat tarihinin en önemli krizi olarak tanımlanmaktadır. Dünya savaşı ile birlikte Avrupa ülkeleri paraya duydukları şiddetli ihtiyaç nedeniyle altın standardını terk ederek para basmaya başlayınca karşılıksız para basımı enflasyona, bu durum yatırımcıların ABD’ye yatırımlarını hızlandırmasına ve ABD’nin bir finans merkezi olmasına sebep olmuştur (Patır vd. 2009).

ABD’de biriken bu müthiş servetle birlikte değerler şişmiş, borsa astronomik hızlarla yükselmiş, akabinde hükümetlerin deflasyonist politikalar izlemesiyle birlikte fiyatlar ve borsanın hızlı düşüşü ile kriz başlamıştır (Eğilmez, 2008). 3 Eylül 1929 günü 381,17 ile rekor kıran Dow Jones endeksi, 13 Kasım 1929’da 198,6 ile dip yapmıştır (Kaya, 2010). Sadece ABD ekonomisiyle kalmayarak diğer ülkelere de zarar verip ciddi iflaslara sebep olmuştur bunun sonucunda sadece ABD’de 1923-33 yılları arasında GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) yaklaşık 1/3 oranında azalmıştır (Patır vd. 2009).

Tablo 1: Kriz Dönemlerinde Sanayi Üretim İndeksleri

Ülke	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
İngiltere	94	100	94	86	89	95	105	114
Fransa	94	100	99	85	74	83	79	77
Almanya	100	100	86	72	59	68	83	96
İtalya	99	100	83	84	77	83	85	99
ABD	90	100	83	69	55	63	69	79

Kaynak: Eğilmez ve Kumcu, 2001.

Tablo 1'e göre krizden en fazla etkilenen ülke olan ABD'dir. GSMH yarı yarıya düşmüş, 1929 yılında 104,6 Milyar USD iken 1933 yılında 56,1'e gerilemiştir. Bu krizin nedenleri olarak, banka ve finans piyasalarında bugünkü gibi denetim mekanizmalarının olmaması ve ekonomiye devlet müdahalesi yapılmamasına dayalı anlayış gösterilmektedir. John Maynard Keynes, 1936 yılında yayımladığı kitabında gerekli durumlarda devletin ekonomiye müdahalesini öngören yaklaşımı buradan hareketle ortaya koymuştur (Patır vd. 2009).

Krizin sonlarına doğru çıkan ve 1945 yılında sona eren Dünya Savaşı, ABD'yi tek ekonomik süper güç olarak ortaya çıkarmış, ABD yeni bir ekonomik modeli dünya ekonomisine dikte etmiştir. 1944 yılında Bretton Woods anlaşması imzalanmış, anlaşma ile Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuş, altın standardı terk edilerek altın karşılığı tek para olarak ABD doları kalmıştır (Özgöker, 2009). 1929 krizinde, Türkiye Cumhuriyeti ilk kez ciddi bir krizle tanışmış, ekonomik sıkıntıları ve ödenmesi gereken borçlar nedeniyle ciddi bir "kambiyo krizi" yaşamış, Türk parasının değeri düşmüştür (Patır vd., 2009).

1.2.3. Türkiye'de 1948, 1954 ve 1958 Krizleri

1944 yılında İkinci Dünya Savaşı ile birlikte dünyadaki gibi Türkiye'de de ekonominin dengeleri sarsılmış, 1946 yılında ihracatı arttırmak için devalüasyona gidilmiştir. 1951 yılından 1963'e kadar 12 yıl boyunca bütçe açık vermiş, dış borç yükü ve kamu açıkları artmış, enflasyonun %20'lere çıkmasıyla Türkiye ekonomisi krize girmiştir. 1958'e gelindiğinde 256 milyon dolara ulaşan dış borcun oluşturduğu kambiyo krizi nedeniyle IMF ile anlaşma yapılmış ve devalüasyona gidilmiştir (Patır vd., 2009).

Türkiye, buğday ihracatında 4. ülke konumuna yükseldi. 1950-1953 yılları arasında GSMH %10 oranında arttı. Demokrat Parti döneminde dış yardımlar da arttı, böylece 1948 krizi atlatılmış oldu (Ergin, 1977).

1.2.4. Petrol Krizleri

ABD'nin 1971 yılından itibaren doları altın değişim standardından çıkararak dalgalanmaya bırakması, böylece dünya para sisteminin karşılıksız kalması ve buna bağlı olarak gelişmiş ülkelerin rezerv arttırmak için kolaylıkla para basmaları sonucu dolar ve diğer para birimleri değer kaybetmiş, petrol fiyatları da dolara bağlı olduğundan bu değer kaybı petrol üretici ülkelerin kayıplar yaşamasına yol açmıştır. Bunun üzerine OPEC'in (Petrol Üreticisi Ülkeler Birliği) petrol fiyatlarını altına bağlaması ile petrol fiyatları hızla yükselmeye başlamıştır (Eğilmez, 2008).

Bu krizin bir diğer nedeni olarak 1948 yılında başlayan Arap İsrail gerginliğinin 1973 yılında Yom Kippur savaşı ile ipleri koparma noktasına getirmesi ve savaş sonrasında petrol üreticisi Arap ülkelerinin tepki olarak petrol arzını kısımları gösterilmektedir. Kriz neticesinde petrol fiyatları 1970 yılına kadar 3 dolar/varil iken 1974 yılında 12 dolar/varil olmuş, böylece dört kattan fazla artarak küresel sistem içinde tüm ekonomileri ciddi bir krize sürüklemiştir (Kaya, 2010).

1974 ve 1979-1980 krizleri de Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemiştir. 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle Batılı ülkelerin örtülü ambargosu ve petrol fiyatlarındaki artış Türkiye'nin 303 milyon dolar ile rekor bir bütçe açığı vermesine ve yeni bir darboğazın eşiğine gelmesine neden olmuştur. 1979-1980 yıllarında OPEC'in petrol fiyatlarını %150 oranında arttırması ile birlikte konjonktürel olaylar nedeniyle zaten krizde olan Türkiye'de işsizlik %20'lere çıkmış, enflasyon %63,9'a çıkmış, hükümet durumu kontrol altına almak amacıyla 24 Ocak kararlarını almak zorunda kalmıştır (Patır vd. 2009).

1.2.5. İsveç Krizi (1989)

İsveç'te, finansal sistemin yapısının değişmesine yol açan ekonomide kısıtlayıcı düzenlemelerin kaldırılması (deregülasyon), 1980'lerin başlarına denk gelmektedir. Deregülasyon faaliyetleri çerçevesinde, öncelikle 1983 yılında

bankaların dispoñibilite (kullanıma hazır para oranı) oranları düşürülmüştür (Aydın, 2002).

1989 Kasım'ına kadar finansal krize yönelik işaretler olmamakla beraber ekonomide yoğun bir ısınma söz konusudur. 1989 yılında işsizlik oranı tüm zamanların en düşük oranı olan %1,4'e inmiştir. Menkul kıymetler borsası 1989'da yılbaşına göre %42 oranında artarak bir tepe noktasına ulaşmıştır (Aydın, 2002).

1.2.6. Japonya Krizi (1990)

1980'lerin ikinci yarısında Japon ekonomisinde ortalamanın üstünde gelişme ve sıfıra yakın enflasyon kaydedilmiştir. Bu olumlu gelişmeler ülkenin risk profilini düşürmüş, büyüme beklentisi içine girilmiş, aktif fiyatları yükselmiş ve önemli oranda kredi genişlemesi olmuştur (Erdönmez, 2005).

1989 yılında değer kazanan hisse senedi piyasası, Merkez Bankası'nın reeskont oranlarını artırmasına rağmen 1990'lı yılların ortasında Japon finansal sistemini olumsuz etkilemiştir. Nisan 1990'da Maliye Bakanlığı, arsa fiyatlarındaki artışı sınırlamak için gayrimenkul sektörüne kredi verilmesini kısıtlamıştır. Bu durum bankaların aktif yapısının bozulmasına neden olmuştur (Erdönmez, 2005).

1.2.7. Meksika Krizi (1994)

Reform anlamında ekonomide değişiklikler yapılarak özelleştirmelere yönelik ciddi adımlar atılmıştı. 1988 yılında gelindiğinde IMF ile yapılan anlaşma neticesinde ülke parası sabit kur politikasına dayalı olarak USD'ye bağladı. 1991'de ise sistemi esnekleştirmek için sabit kurun tavan ve tabanı belli bir aralıkta tutularak hareket etmesi kararı alındı. IMF ile anlaşma çerçevesinde enflasyonla mücadele amacıyla ülke parasında üç yıllık devalüasyon yapılması kararlaştırılmıştı. Bu süre zarfında devalüasyon oranı enflasyon oranının altında tutularak uygulandı. 1992 yılına gelindiğinde ise bankacılık sektörü tamamen özelleştirilmişti (Yay ve Yılmaz, 2001). IMF programı sıkı bütçe ve para politikası yanında kapsamlı bir vergi reformu öngörüyordu. Buna göre vergi oranları indirilmiş ve vergi tabanı genişletilmiştir. Program uygulamasıyla birlikte enflasyon oranı 1994 yılında %7 oranına kadar gerilemiştir (Toprak, 2001).

Kur istikrarı, enflasyon oranının düşmesi ve faiz gelirlerinin cazip olması ülkeye sermaye girişini artırmış, cari açıkların finansmanı kolaylaştırmıştır. Yalnız, 1993 sonuna kadar kur istikrarı sağlanmış olmasına belirlenen kur programda öngörüldüğü üzere ülke parası devalüe ediliyorsa da enflasyon oranı nominal döviz kuru oranını aştığı için peso reel olarak değerlendirilirdi. 1994 yılından itibaren hem devlet hem de özel eliyle sektör pesoya bağlı ihraç kâğıtları yerine USD'ye dayalı ihraç kâğıtları çıkarmaya başlanmıştı. Bankalar bu kâğıtları iç piyasadan toplayarak ABD'den aldıkları kredilerin teminatı olarak kullanmışlardı. Meksika'da bunlar yaşanırken ABD'nin aşamalı olarak faiz artırma kararı Meksika'ya sermaye girişlerini azaltmıştı (Yay ve Yılmaz, 2001).

1994 yılı Ocak ayında ülkenin güneyindeki Chiapas gerillalarının başkaldırısı ve Ağustos ayındaki başkanlık seçimi nedeniyle ekonomik program olumsuz etkilenmiştir (Toprak, 2001).

Belli aralıklarla da olsa sonuçta %15 devalüasyon yapılmış ancak sonuç alınamayınca 1994 yılı Ekim ayında kur dalgalanmaya bırakılmıştır. Kriz bankacılık sektörünü etkisi altına alarak yayılma etkisi yarattı ve Arjantin, Brezilya borsalarında hissedildi (Yay ve Yılmaz, 2001).

1.3. 2008 Küresel Ekonomik Krizi

Mortgage (konut kredisi) krizi olarak başlayan 2008 küresel ekonomik krizi diğer krizlerin aksine tüm dünyada net olarak hissedilmiştir. Bu krizi ortaya çıkaran sebepler ve krizin gelişiminin irdelenmesi, kriz dinamiklerinin anlaşılması açısından önemlidir. Bu tür etkisi yüksek kriz durumlarında ülkelerin alması gereken pozisyon ve belirlemesi gereken stratejilere ışık tutması açısından alınan tedbirler ve sonuçları yol gösterici olacaktır (Ateş, 2005).

2008 krizinin çıkış noktası olan mortgage, kira öder gibi konut edindirmeyi amaçlayan bir kredi sistemidir. Bu sistem birçok gelişmiş ülkede uygulanmaktadır. Mortgage sistemiyle verilen krediler konut alıcılarına kolaylık sağlaması amacıyla uzun vadeli ve düşük faizlidir. Bu sistemle alıcıların satın aldığı gayrimenkule ipotek konur ve alıcı borcunu belirli taksitlerle ödemeyi taahhüt eder. Borcun zamanında ödenmemesi durumunda kredi veren kurum ipotekli gayrimenkulü satar ve alacağını

tahsil eder. Mortgage sistemi ABD’de özellikle 2004 yılı başkanlık seçim sonrasında yaygınlaşmış ve düşük gelirliilerin konut edinmesini kolaylaştırmak ve bu yolla da ekonomik canlılığı geliştirmek için arttırılan vergi teşvikleri ile kullanılmıştır. Öyle ki bu sistem kapsamında verilen kredilerin hacmi 2006 yılında 10 trilyon dolara ulaşmıştır (Ateş, 2005).

1.3.1. 2008 Küresel Ekonomik Krizini Oluşturan Faktörler

2008 krizini oluşturan faktörleri, birbirlerini etkilemek kaydıyla dünya ekonomisinden kaynaklanan küresel faktörler ve ABD ekonomisinden kaynaklanan ulusal faktörler genel başlıkları altında incelemek mümkündür. Detaylarına inildiğinde ise değişken oranlı mortgage faiz oranları, türev piyasalar, karşılığı olmayan sanal paralar, kapitalist sistem içerisinde klasik iktisadi yaklaşımın krizi çözümede yetersiz kalması, açgözlü bir kar anlayışı ve denetim mekanizmalarının eksikliği olduğu gözlemlenmektedir (Alantar, 2009). FED eski başkanı Greenspan krize neden olarak kredilerin menkul kıymetleştirilerek tekrar satılmasını gösterirken, diğer bazı kaynaklar ABD’nin cari açık finansmanı amacıyla satılan dolarların gelişmiş ülkelerde döviz rezervi olarak biriktirilmesi ve ABD tahvillerine talebi arttırması sonucu düşen iç faiz oranları ve bunun kredi piyasasında oluşturduğu olumsuz etkileri krize esas neden olarak görmektedir (Köse ve Togay, 2010).

Bazı kaynaklar ise kriz sürecinin temelinde yatan esas etkenin Neo-liberal politikalar ile şekillendirilmiş ve üretim ekonomisinden kopmuş spekülâtif kazanç dayalı dünya ekonomik modeli olduğunu belirtmektedir (Kaya, 2010).

1.3.2. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Gelişimi

2008 yılı itibariyle dünya nüfusunun %15,1’ini oluşturan gelişmiş 33 ülke dünya GSYİH’sının % 55,1’ini üretip ihracatının %65’ini gerçekleştirirken kalan 149 gelişmekte olan ülke dünya GSYİH’sının %44,9’unu ve ihracatın %35’ini gerçekleştirmektedir (Köse ve Togay, 2010). ABD’deki mortgage piyasası ile ilgili olarak, yüksek kaliteli müşterilere verilen prime ve düşük kaliteli müşterilere verilen subprime olmak iki tür krediden bahsedilmektedir. ABD’de başlangıçta kredilerin ağırlığını prime krediler oluştururken 2008 yılı ortalarında subprime kredilerde

artmış ve 1,5 trilyon dolara yükselmiştir. 2007 yılında 2006 yılına oranla %76 artışla yaklaşık 1,3 milyon konut sahibi icralık olmuştur (Patır, 2009).

Aslında bu kredileri alanlar ABD’de düşük seyreden kredilere güvenmiş ve buna göre yatırımlarını yapmışken FED’in yaptığı peş peşe faiz arttırmaları, konut fiyatlarındaki düşüş ve ABD’de emlak fiyat endeksi olarak bilinen Case Shiller indeksinin düşmesiyle birlikte kredilerin geri ödenememesi sorununu ortaya çıkarmıştır (Tanrıöven ve Aksoy, 2009).

Aslında mortgage kredileri piyasasının büyümesi konut fiyatlarının artışına bağlı olarak talebin artması ve talebe bağlı olarak kredi talebinin artması sarmalının sonucunda oluşmuştur (Taşar, 2008). 1999 yılında 10 trilyon doların altında olan kredi büyüklüğünün 2008 yılında 70 trilyon dolara ulaşan türev piyasalar aracılığı ile inanılmaz bir ölçekte el değiştirmesine sebep olmuştur (Elele, 2009).

Böylece risklerini devreden kredi kuruluşları daha fazla riske girdiğinden türev ürünler hızla büyümüştür. Bu ilişkiler içinde tüm önemli uluslararası bankalar birbirine kefil olmuş, bu ilişkiler içinde önemli bir yeri olan Lehman Brothers’ın sözleşmelerini yerine getiremeyeceği haberi ile birlikte kriz ortaya çıkmıştır (Eğilmez, 2008). Kriz sürecinde yeterli kontrol mekanizmalarının da olmadığı görülmüştür. 2008 krizi ve küreselleşme süreci ile birlikte ekonomilerin birbirine entegrasyonu net olarak görülmüş, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerden sıcak para çıkışının talebi azaltması ile birlikte bu ülkelerin yaptığı ithalat azalmış, bu durum ekonomiler üzerinde domino etkisi oluşturmuştur.

Kriz süreci, Haziran-Temmuz 2007 aylarında önemli ABD şirketleri olan Bear Sterns, American Home, West LB’nin iflası ile başlamış, Lehman ve Goldman, Merril Lynch ve Morgan Stanley gibi kuruluşlarda ortaya çıkan zararlarla derinleşmiştir. Süreç içerisinde FED trilyon dolarlar civarında birkaç yardım paketini açıklamış, bazı şirketler kamulaştırılmış, dünya ülkelerinde de benzer uygulamalar yapılmıştır (Kaya, 2010).

Krizle birlikte gelişmekte olan ülkelere sermaye girişleri durmuş, ABD’de başlayarak pek çok ülkede merkez bankaları faizleri indirerek likidite sağlamış, zorunlu karşılıklar düşürülmüş, mevduatlar garanti altına alınmış, mali yapısı

bozulan bazı mortgage, sigorta şirketleri ve bankalar kamulaştırılmış ve mali piyasaların yeniden düzenlenmesine ilişkin tedbirler alınmıştır (Elele, 2009). Küresel ekonomik kriz, regülasyonlar olmaksızın sermaye piyasaları, banka ve aracı kurumların varlıklarını sürdüremeyeceklerini, bu nedenle bundan sonraki piyasa anlayışının rasyonel bir düzenleme (regülasyon) sürecinden geçmek zorunda olduğunu açıkça göstermiştir (Taşar, 2008).

2008 yılı Ekim ayında 24 milyon 297 bin kişi işgücü piyasasında yer almaktaydı; Fakat 2009 yılı Şubat ayında 23 milyon 581 bin'e düşerek bir azalma gözlemlenmiştir. 2009 yılı Şubat ayından itibaren ekonomide bir iyileşme görülürken buna ek olarak da işsizlikte düşüş istihdamda artış görülmüştür. 2009 Kasım ayında da 25 milyon 11 bin'e ulaşmıştır. İşsizlik oranları %16,1 iken %13'e düşmüştür (TÜSİAD, 2010).

Hizmet sektörü dünya genelinde istihdamın en fazla olduğu sektördür ve daha da büyümektedir. 1997 yılında hizmet sektörü verileri %37,5'tir. 2007 yılında ise bu oran %42,7'ye çıkmıştır. İstihdam konusunda hizmet sektörü gelişme gösteriyor fakat trım sektörüne bakacak olursak tarım istihdamında düşüş olduğu görülüyor. 1997 yılında tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısı %41,4'tür. 2007 yılında bu sayı %34,9'a düşmüştür. Tarım istihdamında oldukça düşüş gözlenmektedir. Sanayi istihdamında ise çok az artış gözlenmektedir. 1997 yılında 21,1 oranında olan sanayi istihdamı, 2007 yılında 22,4'e çıkmıştır.

2004 yılının ikinci çeyreğinden başlayarak ABD Merkez Bankasının faizleri peş peşe arttırmasının arkasında enflasyonist baskıları kontrol altına almak yatmaktadır. Konut talebi 2005 yılı ortalarından başlayarak yavaşlamıştır. Bu dönemden başlayarak konut kredilerinde ödeme zorlukları ortaya çıkmıştır. Finansal kuruluşların teminat olarak varlığa dayalı menkul kıymetleri göstermede sorun yaşamaları durumu daha da çözülmez bir duruma getirmiştir (Yılmaz, 2008).

Bugün gelinen son noktada başta ABD olmak üzere birçok banka ve finans kuruluşu iflas etmiş ya da el değiştirmiştir. Kriz, yalnızca finansal bir kriz olma özeliğinden çıkmış ve diğer sektörlerle de yayılmıştır. Birçok finans dışı sektörlerde faaliyet gösteren işletme de iflas etmiştir. Kriz tüm dünyayı sarmış ve bugün bazı

Ülkelerin iflas etme olasılığı konuşulur duruma gelmiştir. Kriz Türkiye'yi de etkilemiş ve Türkiye ekonomisi de olumsuzluklardan kendine düşen payı almıştır (Yılmaz, 2008).

1.3.3. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Türkiye'de Etkileri

Ekonomik krizler öncelikle etkisini finansal piyasalar üzerinde göstermekte daha sonra reel ekonomiye yansımaktadır. 2008 krizinin Türkiye'ye yansımaları, para ve sermaye piyasalarında volatilitenin (belirsizlik) artması, bankaların krediler konusunda sıkılaşması, ihracatta, kapasite kullanım oranlarında ve istihdam seviyesinde düşüş şeklinde ortaya çıkmış, ancak makroekonomik dengeleri gelişmiş ülkelerde olduğu kadar etkilememiştir (Alantar, 2009). Kriz sürecinde, Türkiye'deki işsizlik, büyüme, cari açık, GSMH ve enflasyon gibi makro göstergeler ile kurulan-kapanan işletme sayısı, dış ticaret ve kapasite kullanımı gibi mikro göstergelere bakıldığında tüm dünya ile birlikte ülkemizde de bir daralma yaşandığı ancak 2009 yılından itibaren hızlı bir şekilde çıkişa geçildiği gözlemlenmiştir (Taşar, 2008).

Tablo 2: Gelişmekte Olan ülkelerde ve Türkiye'de Büyüme Oranları

Yıllar	Gelişmekte Olan lkeler	Türkiye
2003	6,20	5,3
2004	7,50	9,4
2005	7,10	8,4
2006	7,90	6,9
2007	8,30	4,5
2008	6,00	0,9
2009	1,70	-4,4
Endeks (2002=100)	154,0	134,6

Kaynak: Korkmaz ve Glbaı, 2009.

İhracat ciddi oranlarda (%25-30) daralmış, işsizlik 2008 sonu itibariyle %11'e çıkmış, 2009 yılında da işsizlik artmaya devam ederek %15-16'lara kadar çıkmış, sanayi sektöründe özellikle otomotiv, otomotiv yan sanayi, tekstil ve inşaat sektörlerini etkilemiş, 2010 yılı başlarında krizin etkilerinin azalmasıyla imalat sanayinde %10- 20 oranlarında artışlar gerçekleşmiştir (Aykaç, 2008).

Krizin etkileri sektörler arası farklılıklar göstermektedir. Örneğin dayanıksız tüketim malları sektöründeki üretim düşüşü çok daha sınırlı kalırken, sermaye malları retiminde Ocak-Mart 2009 arasında %60 düzeylerinde çok büyük düşüşler

yaşanmıştır. Türkiye’de inşaat ve tekstil ile birlikte kara taşıtları sanayii ise otomobil talebinin ertelenebilmesi ve ihracat pazarlarındaki talep daralması nedenleri ile krizden en çok etkilenen sektörlerden olmuştur (Taymaz, 2010).

Küresel ekonomik kriz Türkiye’yi de etkilemiş, işgücü piyasalarına da etki etmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı’nın 2010 yılında yayınladığı rapora göre ise ülke ekonomisinde şu değişiklikler meydana gelmiştir (DPT, 2010).

Siyasi belirsizlik ortamının etki etmesiyle büyüme artışı olduktan sonra, 2007 yılından itibaren Türkiye’nin ekonomisinde bir durağanlık meydana gelmiştir. 2008 yılında ise Türkiye ekonomisinde daralma yaşanmaya başlanmıştır. Türkiye ekonomisinin 2003 ve 2007 yılları arasında yıllık ortalama büyüme hızı %6,9dur. 2008 yılında ise bu oran %0,9 büyümüştür, 2009 yılında ise ekonomide %10,6 oranında daralma yaşanmıştır. GSYH büyüme hızı, 2008 yılında negative %6,5 ve 2009 yılının ilk çeyreğinde ise yine aynı negatif seyrederken bu oran 54,3 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılının ikinci çeyreğinde ise ekonomide bir yükseliş gözükmemekte ve daralma azalarak negatif olmuştur.

Tablo 3: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Tutarları

	Dönem	Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon TL)	Gelişme Hızı (%)	Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon\$)	Gelişme Hızı (%)	Sabit Fiyatlarla GSYİH Milyon TL	Gelişme Hızı (%)
	1	215 562	14,7	179 783	35,1	24 483	7,2
	2	239 436	17,8	189 000	24,7	25 279	2,8
	3	262 384	13,0	216 660	20,7	28 049	1,0
	4	232 717	5,9	156 311	-15,3	24 353	-6,5
2008	Yıllık	950 098	12,7	741 754	14,3	102 164	0,9
	1	209 781	-2,7	127 078	-29,3	20 879	-14,7
	2	228 948	-4,4	145 718	-22,9	23 285	-7,9
	3	262 229	-0,1	174 280	-19,6	27 129	-3,3
2009	9 Aylık	700 958	-2,3	447 076	-23,6	71 294	-8,4

Kaynak: TÜİK Haber Bülteni, 2009.

Tablo 3’e göre 2008 yılında büyüme oranlarının sürekli azalarak 2008’in dördüncü çeyreğinde eksiye düştüğü görülmektedir. 2008 yılı sonu ile 2009 yılının başlarında ekonomik küçülme zirve yapmakta ve 2009’un üçüncü çeyreğine doğru ekonomik küçülmenin hız kestiği görülmektedir. İlk belirtileri 2007 yılında çıkan krizin Türkiye’nin büyümesini 2008’den başlayarak olumsuz etkilediği görülmektedir.

Tablo 4: Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişi Bileşenleri

(Milyon Dolar)	2008	2009	Değişim (%)
Uluslararası Doğrudan Yatırımlar	18.269	7.597	-58.4
Uluslararası Doğrudan Sermaye	15.332	5.777	-62.3
Sermaye (Net)	14.698	5.630	-61.7
Giriş	14.733	5.694	-61.4
Çıkış	-35	-64	-
Diğer Sermaye	634	147	-76.8
Gayrimenkul (Net)	2.937	1.820	-38.0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2010.

Tablo 5: 2007, 2008, 2009 İthalat ve İhracat Verileri

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer (ABD \$)	Değişim (%)	Değer (ABD \$)	Değişim (%)	Değer ABD \$	Değer ABD \$	%
2007	107.271.750	25.4	170.062.715	21.8	-62.790.965	277.334.464	63,1
2008	132.027.196	23.1	201.963.574	18.8	-69.936.378	333.990.770	65,4
2009	102.164.809	-22.6	140.775.457	-30.3	-38.610.648	242.940.266	72.6

Kaynak: TÜİK, Yıllara Göre Dış Ticaret, 2009.

2009 yılında krizin etkisiyle 2008 yılına göre hem ithalat hem de ihracat azalmış ve dış ticaret hacmi 2007'nin de gerisine düşmüştür. Üretimde krizle birlikte Temmuz 2008'den itibaren bir düşüş yaşanmış; Şubat 2009'da dip yapan sanayi üretim endeksi bu tarihten itibaren yükselişe geçmiştir. Aralık 2009'da 2008 başındaki konumuna yaklaştığı görülmektedir (TÜİK, 2008).

Türkiye'nin toplam dış borç stoku 2007 Aralık sonu itibariyle 247,2 milyar ABD doları olup bunun %63,9'u özel kesimin, %29,7'si kamu kesiminin, %6,4'ü de merkez bankasının borcu olmuştur²⁶². 2008 Aralık sonu itibariyle ise toplam dış borç stoku 276,8 milyar ABD doları olup bunun %66,9'u özel kesimin, %28,2'si kamu kesiminin, %4,9'u da merkez bankasının borcu olmuştur (TÜİK, 2008). 2009 Eylül ayı sonunda toplam dış borç stoğu 273,5 milyar ABD dolarıdır. Bunun %64,5'i özel kesimin, %30,5'i kamu kesiminin,%5'i de merkez bankasının borcu olmuştur (TÜİK, 2008).

Krizin ilk yılında en çok kâr eden şirket Turkcell olurken, kârını en fazla artıran ise Arçelik olmuştur. Arçelik'in kârını artırmasında kriz yönetiminin etkinliği etkili olduğu gibi ÖTV ve KDV indirimleri de etkili olmuştur (Mavi, 2010). Cirounda %25'e yakın bir artış gerçekleştiren perakende sektörünün oyuncusu BİM'in başarısı yurtiçi ve yurtdışı mağazalardan kaynaklanmaktadır. Diğer bir başarılı şirket Vestel Elektronik ise her dönem kriz varmış gibi hareket etmekte ve krizle birlikte bütçelerini dörder aylık sürelerle hazırlamaya başlamıştır. Ayrıca Ar-Ge yatırımlarına da krizde de devam etmiştir (Mavi, 2010). Coca-Cola bu dönemde satın almalar yoluyla büyümeyi seçerken, Migros da mağaza sayısını artırarak cirosunu artırma yoluna gitmiştir (Mavi, 2010).

Küresel kriz döneminde Türkiye ekonomisinde olumsuz etkiler gerçekleşmiştir. Bu olumsuz etkiler sonucunda Türkiye ekonomisinin küçülmesi ülkedeki tüketim, üretim ve yatırımların düşmesinden kaynaklanmıştır.

2007 yılından sonra harcanabilir gelir artışında bir yavaşlama yaşanmış ve 2009 yılında artışın yavaşlamasından ziyade harcanabilir gelir %3 düzeyinde azalmıştır. Harcanabilir gelirden ki bu değişimin yanı sıra özel tüketim oranı da 2007 yılında %85 iken, 2008'de %82,7 2009'da da %81,4'e gerilemiştir. Tasarruf oranındaki değişime baktığımızda ise krizden önce 2007 yılında bu oran %15 iken, krizin başlamasıyla 2008 yılında %17,3'e 2009 yılında 1,3 oranında daha artmış olup %18,6'ya kadar çıkmıştır. Kişilerin tasarruf ve tüketim davranışlarında bu şekilde ortaya çıkmasının sebebi, gelecek hakkında olumsuz beklentilerdir.

Piyasalarda yeterli dolar bulunmaması nedeniyle likitide krizi şeklinde ortaya çıkan 2008 krizi sonucunda dolar tüm dünyada daha da önemli konuma yükselmiştir. Bunun sonucunda da 2008 krizine kadar dolar karşısında değerli bir konumda olan Türk Lirası da krizle beraber yaklaşık yüzde 40 oranında değer kaybetmiştir. 2008 yılının üçüncü çeyreğinde 1,3 seviyelerinde olan Dolar/TL kuru küresel krizin etkilerinin Türkiye'ye yansımalarıyla beraber aniden yükselerek 2009 yılının birinci çeyreğinde 1,8 TL'ye kadar yükselmiştir.

1.3.4. 2008 Küresel Ekonomik Krize Karşı Türkiye’de Alınan Önlemler

Türkiye, pek çok gelişmekte olan ülke gibi içsel bir kriz olmayan 2008 Küresel Ekonomik Krizinde aldığı bir takım tedbirlerle krizin etkilerini en aza indirmeye çalışmıştır. Krize karşı Türkiye’de 5 adet paket açıklanmıştır (Müsiad, 2009). 1 Ekim 2008–31 Ekim 2009 tarihleri arasında krize önlem amacıyla açıklanan tedbirler şöyledir (Elele, 2009).

Merkez Bankası, döviz depo piyasası aracılık faaliyetlerine başlanmasına izin vermiş, döviz alım satım ihaleleri düzenlemiş, kredi limitleri ve karşılık oranlarında düzenlemeler yapmış, faiz oranlarını kademeli olarak indirmiştir. BDDK, bankaların kârlarının dağıtılmasını onaya bağlamış, bankalar ve diğer finansman şirketlerinin alacakları için ayrılacak karşılıklara ilişkin düzenleme yapmıştır. Politikalar arasında en önemlilerden birisi kısa çalışma ödeneği fonu olmuş, 2008 ve 2010 yılı ikinci çeyreği arasında uygulanan canlandırma paketinin toplam maliyeti 64.8 Milyar TL’yi bulmuştur (Ercan, 2010).

Türkiye’de de dünya genelinde olduğu gibi krize ilk olarak likitide destekleri, kredi ve garanti düzenlemeleri gibi yollar kullanarak para politikası araçlarıyla müdahale edilmiştir. Fakat bu uygulanan yöntem yeterli başarıyı sağlayamadığı için küresel krizle başa çıkmak için, vergi, istihdam, yatırım ve Ar-Ge destekleri yoluyla kamu gelir ve harcamalarını kullanarak maliye politikasıyla müdahale edilmesi gündeme gelmiştir.

Küresel krizin tüm dünya üzerinde özellikle üretimin daralması ve işsizliğin artması şeklinde kendini göstermesiyle kriz dönemlerinde uygulanan maliye politikaları önemi arttırmıştır. Bu çerçevede özellikle reel sektörü rahatlatmak birtakım uygulamalar ön plana çıkmış ve vergi indirimleri gibi yollara başvurulmuştur. Bu kapsamda Türkiye’de de genişleyici politikalar uygulanmıştır. Öyle ki, 2001 krizinden sonra uygulanan sıkı maliye politikaları sonucunda 2000’li yılların başındaki yüzde on düzeylerinden 2007 yılında eksi on binde 7’ye kadar düşmüş olan kamu kesimi borçlanma gereksinimi genişletici politikalarla birlikte 2009 yılında yüzde 5,05’e yükselmiştir.

Küresel krizin Türkiye ekonomisini sarsmaya başlamasıyla beraber ilk olarak para politikası önlemlerine başvurulmuştur. Bu kapsamda Merkez Bankası döviz depo piyasasında işlem limitlerini 23 Ekim 2008 tarihinden itibaren kat arttırarak 10,8 milyar dolara yükseltmiş ve 21 Kasım 2008 tarihinden geçerli olmak üzere, döviz depo piyasasında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasında yapılacak borçlanmaların vadesini 1 haftadan 1 aya çıkarmıştır. Bunlara ek olarak Merkez Bankası faiz indirimine giderek para piyasalarında genişletici politikalar uygulamıştır. Öyle ki, 18 Ocak 2008 tarihinde borçlanma açısından %15,5 borç verme açısından da %19,5 olan kısa dönem faiz oranları çeşitli aralıklarla 22 kez indirime tabi tutulmuş ve 17 Aralık 2010 tarihine gelindiğinde borçlanma faiz oranı yüzde 1,5 borç verme faiz oranı ise %9 olarak açıklanmıştır (Erdönmez, 2009).

Hükümetin açıkladığı canlandırma paketlerinin ilki 28 Kasım 2008 tarihinde ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda KOSGEB tarafından başlatılan “Esnaf ve Sanatkar Kredisi Destek Programı” ile imalatçı esnaf ve sanatkara sıfır faizli Cansuyu Kredisi verilmesi planlanmıştır. Toplam 5000 imalatçı esnaf ve sanatkarın yararlandırılması planlanan program uyarınca, imalatçı esnaf ve sanatkar başına sağlanacak azami 25 bin TL (kadın girişimciler için 30 bin TL kredinin faizi KOSGEB tarafından karşılanarak imalatçı esnaf ve sanatkara sıfır faizli kredi kullanma imkanı sağlanacaktır. Bu programa 10.999 işletme başvuruda bulunmuştur. 551 milyon TL’lik kredi talep edilmiştir (Apak ve Yılmaz, 2009).

Bu kapsamda hükümet kamu harcamaları ve vergiler üzerinde büyük değişikliklere gitmiştir (Karakurt, 2010). Hükümet bu politikalar çerçevesinde 18 Şubat 2009 tarihinde 5838 sayılı “Bazı Kanunlar Hakkında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”u kabul etmiştir. Buna göre;

*Kısa çalışma ödeneği geliştirilmiş 2008 ile 2009 yıllarında yapılan başvurularla sınırlı olmak üzere kısa çalışma için öngörülen azami 3 aylık süre 6 aya çıkarılmıştır. Ayrıca kısa çalışma ödeneğinin % 50 oranında arttırılarak ödenmesi ve yapılan ödemenin işsizlik ödeneğinden düşülmemesi kararlaştırılmıştır.

*Sağlık hizmeti sunucularının sundukları hizmetlere ilişkin bir ay içinde düzenledikleri faturaları izleyen ayın on beşine kadar SGK’ya teslim etmeleri ve

fatura bedelinin tamamının fatura teslim tarihinden itibaren altmış gün içinde sağlık hizmeti sunucularına avans olarak ödenmesi kararlaştırılmıştır.

*Özürhüleri ve eski hükümlülerin mesleki eğitim ve rehabilitasyonu, kendi işlerini kurmaları, özürhüleri iş bulmasını sağlayacak destek teknolojilerine ilişkin projeler ile benzeri projeler için kamu kurum ve kuruluşlarının desteklemesinde proje bedelinin %50'si sınırlaması kaldırılmıştır.

*Ar-Ge ve destek personelinin bu faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları gelir vergisinde indirim tabi tutulmuştur.

*Bakanlar Kuruluna belirlediği illerde tekstil, konfesksiyon, hazır giyim, deri ve deri mamülleri sektöründe üretim yapan tesislerin asgari 50 kişi çalıştırması koşuluyla bu illerdeki kazançları için kurumlar vergisini beş yıl süreyle %5'e kadar düşürme yetkisi verilmiştir.

*1136 sayılı Avukatlık Kanunu'na baro keseneği borcunun tamamının altı ay içinde ödenmesi halinde bu borç için işlemiş faizin silinmesi maddesi eklenmiştir.

*Üyelerin oda ve borsalara, oda ve borsaların da TOBB'ne olan aıdat borçlarının altı ay içinde ödenmesi halinde bu borçlara ait gecikme zamları silinmiştir.

5838 sayılı kanunla birlikte yapılan bu ve bunun gibi değişikliklerin yanı sıra ekonomik istikrarı sağlamak ve krizler ile mücadelede geç kalınmasını önlemek amacıyla "Ekonomik Koordinasyon Kurulu" kurulmasına karar verilmiştir. Başbakanın belirleyeceği bakanlardan oluşan ve gerekli görüldüğü takdirde kurul toplantılarına konuyla ilgili bakanlar, kamu ve özel sektör görevlileri, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin temsilcilerinin davet edilebildiği kurulun görevleri;

*Ekonomik istikrarla ilgili gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek,

*Para, kredi, finans, maliye, borçlanma, gelirler ve diğer ekonomi politikaları ile plan ve programların tespitinde uygulanmasında ve güncelleştirilmesinde koordinasyonu sağlamak,

*Küresel ve ulusal ekonomi ile ilgili gelişmeleri izlemek, değerlendirmek, gerektiğinde araştırmalar yapmak veya yaptırmak,

*Ekonomik güvenlik ve ekonomik savunmaya ilişkin ilke ve esasların tespitinde, uygulanmasında ve güncelleştirilmesinde koordinasyonu sağlamak,

*Kurul kararlarının uygulama süreçlerini izlemek, değerlendirmek, sonuçları ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlarına bildirmek ve Başbakan'a sunmak olarak belirlenmiştir.

Vergisel olarak alınan ilk önlemlerden sonra ikinci vergi paketinin açıklanması da çok uzun sürmemiştir. Genellikle ÖTV oranlarına yoğunlaşan ilk paketin ardından, daha ziyade KDV indirimlerini içeren ikinci önlem paketi 2009/14812 sayılı BKK ile yine üç aylık süreyle geçerli olmak üzere 29 Mart 2009 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kararlarla birlikte;

*Ev ve ofis mobilyaları,

*Bilgisayar, bilişim ve büro makineleri,

*KOBİ'lerin kullandığı bazı sanayi ve iş makineleri,

*Bina veya bağımsız bölüm şeklinde olan işyeri satışından alınan yüzde 18'lik KDV oranı %8'e indirilmiş ve son maddenin desteklenmesi amacıyla da yine aynı tarihte aynı süreyle geçerli olmak üzere 2009/14813 sayılı BKK ile tapu işlemleri üzerinden binde on beş niptinde alınan tapu harçları binde beş olarak yeniden belirlenmiştir.

Bakanlar Kurulu kararları ile alınan vergisel tedbirlerin piyasaları rahatlatması sonucu süren olumlu etkilerin devam ettirilmesi için 16 Haziran 2009 tarihinden 30 Eylül 2009 tarihine kadar geçerli olmak üzere yeni vergisel indirimler 2009/15081 sayılı BKK ile gerçekleştirilmiştir. KDV ve ÖTV indirimlerinin olumlu etkilerinin yanı sıra bütçe üzerinde yarattığı yük ve piyasalardaki olumsuz beklentilerin nispeten de olsa kırılabilmesi nedeniyle bu karar bazı mal ve hizmetlere tanınan vergi indirimlerini gündemine almamış, bazılarını ise diğer kararlara göre daha az oranda indirmiştir (Yılmaz, 2010).

Vergi indirimlerinden önceki durumda Türkiye'de binek otomobil alımlarının üzerindeki KDV ve ÖTV olmak üzere toplam vergi yükü motor hacimlerine göre %61 ile %117 arasında değişmektedir. Bu yükün AB ülkelerinde

ortalama %20 olduğu göz önüne alındığında otomotiv sektöründe AB ülkelerine oranla oldukça yüksek düzeyde olan ÖTV oranlarının indirilmesi sonrasında araçların fiyatlarında önemli ölçüde düşüşler gerçekleşmiş öyle ki, bazı araç modelleri 2000'li yılların fiyat düzeylerine gerilemiştir (Alptürk, 2010).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KOBİ'LER VE YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Kısaca KOBİ olarak bilinen küçük ve orta boy işletmeler, her ülkede olduğu gibi ülkemiz ekonomisinde de son derece önemli bir yer ve ağırlığa sahiptirler ve adeta ekonomik canlılığın bir barometresi ya da göstergesi durumundadırlar. Zira küçük ve orta ölçekli işletmeler yalnızca büyük işletmelerin ürettiği aynı mal ve hizmetleri üretilip onları rekabetçi ortama çekerek ekonomik canlılık kazandıran birimler değil, aynı zamanda büyük işletmelerin kullandıkları mamul ve yarı mamul girdileri üretilerek onların gelişimini de tamamlayıcı özelliğe sahiptir. Diğer bir deyişle, bir yandan kendi başlarına büyüklerle rekabet içinde nihai mal ve hizmet üretmek suretiyle ekonomik kalkınmaya katkıda bulunurken; diğer yandan büyük işletmeleri tamamlayarak veya destekleyerek katkıda bulunurlar. Böylece ekonomilerde bir yan sanayi oluşturarak büyük işletmelerle bir ortak yaşam kurarlar. Ülkemizde olduğu kadar hemen hemen tüm dünya ülkelerinde KOBİ'ler, sayısal miktar, istihdam hacmi, üretim değeri, gelişmeye olan katkıları, mülkiyetin tabana yayılması, ekonomik açıdan serbest rekabete dayalı piyasa ekonomisinin ve sosyal bakımdan toplumsal istikrarın temel unsur olarak kabul edilir (KOSGEB, 2013).

2.1. Kobi'lerin Tanımı ve Özellikleri

Son zamanlarda KOBİ'lerin başarılı bir performans sergiledikleri gözlemlenmektedir. Bu işletmeler; değişken, inovasyona yatkın, fırsatları değerlendiren, tehditlerden kaçınan yapıları ile ülke ekonomileri için büyük önem arz etmektedir (Kaya, 2010). Yapısal özellikleri ve ülkelerin makroekonomik ve sosyal gelişmişliğine katkıları nedeniyle KOBİ'ler dünyanın bütün ekonomilerinin temel gücünü oluştursa da günümüz bilim dünyasında KOBİ tanımında ortak bir fikir sahibi değildirler (Kaya, 2010).

KOBİ'lerin sınıflandırılması konusunda ölçme kriteri olarak hangi ölçütlerin esas alınacağı ve bu ölçütlerin miktarının neler olması gerektiği konusunda çeşitli görüşler bulunmakta, standart bir tanımlama veya ölçüm kriteri bulunmamaktadır. Ancak sınıflandırma ve tanımlamada esas alınan kriterler incelendiğinde, genellikle benzer kriterler çerçevesinde değerlendirmeler yapıldığını söylemek mümkündür.

KOBİ tanımını etkileyen genel faktörler; teknolojik ve mali işletme düzeyi, pazar büyüklüğü, ciro ve üretim kapasitesi, özsermaye büyüklüğü ve işgören sayısı olarak sıralanabilir (Kaya ve Peçen, 1999).

KOBİ tanımlaması ya da sınıflandırmasında esas alınacak kriterlerin belirlenmesi ihtiyacı, bazen ülkelerin belli bir sınıftaki işletmelere sağlayacağı teşvik ya da muafiyetlerdeki hedef kitle ve bütçe ihtiyacı hesaplamasına veri teşkil etmek, bazen de çeşitli konularda istatistik oluşturmak için gerekli olmaktadır (Doğan, 1997).

2.1.1. Avrupa Birliği KOBİ Tanımı

2005 tarihinden itibaren Avrupa Birliği KOBİ'lerin sınıflandırılması ile ilgili olarak belirli kriterler ve bu kriterlerin alt ve üst limitlerini belirlemiştir. Bu kriterleri ve bunları yer aldığı aralıkları Tablo 6'da görmek mümkündür.

Tablo 6: Avrupa Birliği KOBİ tanımı

İşletme Kategorisi	Çalışan Sayısı	Yıllık Net Satış Hasılatı	Yıllık Mali Bilanço Değeri
Orta	< 250	< 50 Milyon Avro	< 43 Milyon Avro
Küçük	< 50	< 10 Milyon Avro	< 10 Milyon Avro
Büyük	< 10	< 2 Milyon Avro	< 2 Milyon Avro

Kaynak: Avrupa Birliği Komisyonu, 2005.

AB KOBİ tanımı; iş gören sayısı, ciro, bilanço büyüklüğü ve bağımsızlık derecesinden oluşan ölçütleri kapsamaktadır. Yıllık ciro ve bilanço ölçütlerinden birisini sağlamak KOBİ olmak için yeterli sayılmaktadır. KOBİ kriterlerini sağlamak için ayrıca bağımsızlık kriterlerini de sağlamak gerekmektedir. Vasfın kaybedilmesi için iki muhasebe döneminde üst üste kriterlerin dışında yer alınması şarttır (Taş 2010). KOBİ vasfının tespitine yönelik kriterlerde yer alan rakamsal limitler Komisyon tarafından AB'deki ekonomik düzenlemeler dikkate alınarak ve ihtiyaç oldukça güncellenmektedir (Doğan, 1997).

2.1.2. Amerika Birleşik Devletlerinde KOBİ Tanımı

ABD'de KOBİ'lerin sınıflandırılması ile ilgili olarak çalışan sayısı baz alınmaktadır. Çalışan sayılarının durumuna göre ABD'de ki KOBİ'ler 3'lü

sınıflandırmaya tabi tutulmuştur Tablo 7’de bu sınıflandırmayı görmek mümkündür (Akgemci ve Taş, 2001).

Tablo 7: ABD’de İşletme Ölçeği Sınıflandırılması

Ölçek	Çalışan Kişi Sayısı
Küçük İşletmeler	1-499
Orta İşletmeler	500-1499
Büyük İşletmeler	1500 kişiden fazla

Kaynak: Akgemci, 2001.

2.1.3. Japonya’da KOBİ Tanımı

Japonya’da KOBİ tanımında işçi miktarı ve yatırılan sermaye tutarı esas alınmaktadır. İşletmelerin büyüklüklerine göre sınıflandırılmasında sektörel ayırım bulunmaktadır. Bu tanımlamalar, küçük ve orta ölçekli işletmeler temel kanununa dayanılarak yapılmaktadır. İmalat, inşaat gibi sektörlerde sermaye ve çalışan sayısı sınırları daha yüksek iken (300 Milyon Yen ve 300 çalışan) sırasıyla toptan ticaret, hizmetler ve toptancılık sektörlerinde daha azalmakta, toptan sektörü için 50 Milyon Yen ve 50 kişiye inmektedir (Japonya Küçük İşletmeler Araştırma Enstitüsü / (JSBRI), 2008).

2.1.4. OECD KOBİ Tanımı

OECD’nin KOBİ’ler hakkında ki tanımlamada, işletmelerde çalışan iş gören sayısı dikkate alınmaktadır (Müftüoğlu, 1991). Buna göre 1-4 işçi çalıştıran işletmeler mikro, 5-19 arasında işçi çalıştıran işletmeler çok küçük, 20-99 işçi çalıştıranlar küçük, 100-499 işçi çalıştıranlar orta ölçekli, 500’den fazla çalıştıranlar ise büyük ölçekli işletme sayılmaktadır (İraz, 2010).

2.2. Türkiye’de KOBİ Tanımı

2.2.1. Geçmiş KOBİ Tanımları

Ülkemizde “KOBİ’lerin Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik” yayımlanmadan önce değişik kurumlarca çeşitli KOBİ tanımları yapılmaktaydı. KOBİ’ler konusunda genellikle çalışan işçi sayısı esaslı tanımlama yapılmakta, ekonomik/mali büyüklük sınıflamaya esas kabul edilmemekteydi. Birden fazla

ölçütle yapılan tanımlamalarda karmaşıklık yaşanmakta, teknik ve idari sorunlar ortaya çıkmaktaydı (Yüksel, 1999).

Geçmişte KOSGEB; 1-50 arası işçi çalıştıran sanayi işletmelerini küçük sanayi işletmeleri, 51-150 arası işçi çalıştıran sanayi işletmelerini orta ölçekli sanayi işletmeleri olarak tanımlamıştır (Sarıaslan, 1994). Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE); 1983 sayımında 1-9 arası işçi çalıştıran işletmeleri küçük, 10-24 arasında işçi çalıştıranları orta ve 25 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmeleri büyük, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT); 1-9 işçi çalıştıran işletmeleri çok küçük ölçekli, 10-49 işçi çalıştıran işletmeleri küçük ölçekli, 50-99 işçi çalıştıran işletmeleri orta ölçekli (Taş, 2010).

2.2.2. Yeni KOBİ Tanımı

AB tarafından, 23 Ocak 2006 tarihinde onaylanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nde "İşletme ve Sanayi Politikaları" başlığı altında yer alan "KOBİ'ler açısından iş ortamının sadeleştirilmesi çalışmalarına devam edilmesi ve KOBİ tanımının AB tanımı ile uyumlaştırılması" ve AB'de ortak KOBİ tanımına geçilmesi sonrasında ülkemiz tüm kurumlar için geçerli olacak bu tanımı belirlemiş, KOBİ'lerin sınıflandırılmasında AB'de olduğu gibi çalışan sayısı, bilanço ve satış büyüklüklerini esas alan tanım uygulanmaya başlanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2007).

Tablo 8: Türkiye'de Yeni KOBİ Tanımına Göre Belirlenen Kriterler

Tanım Kriteri	Mikro İşletme	Küçük İşletme	Orta İşletme
Çalışan Sayısı	≤ 9	10-49	50-249
Yıllık Net Satış Hasılatı (Milyon TL)	≤ 1	≤ 5	≤ 25
Yıllık Mali Bilanço Değeri (Milyon TL)	≤ 1	≤ 5	≤ 25

Kaynak: KOSGEB, 2003.

Yönetmeliğe göre; çalışan sayısı 250'den az ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 25 milyon TL'yi geçmeyen işletmeler KOBİ olarak tanımlanmakta, sermayesinin veya oy haklarının %25'inden fazlası kamu kurum veya kuruluşunun kontrolünde olan işletmeler KOBİ sayılmamakta ve hesaplarının kapanış tarihinde, işletme sınıfları ve KOBİ vasfı belirlenirken dikkate alınan kriterlerden herhangi

birini, birbirini takip eden iki hesap döneminde de kaybeden veya aşan işletmeler sınıf değiştirmekte veya KOBİ vasfını kaybetmektedir (Canitez ve Yeniçeri, 2007).

Bu yönetmeliğin amacı; küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin tanımına niteliklerine ve sınıflandırılmasına ilişkin esasların belirlenmesi ve bu tanım ve esasların tüm kurum ve kuruluşların uygulamalarında esas alınmasını sağlamaktır. Ancak yine yönetmelikte KOBİ'leri ilgilendiren mevzuatın hazırlanmasında bu yönetmeliğin esas alınacağı ancak KOBİ'lere yönelik destek sağlayan kuruluşların, bu yönetmelikte belirtilen sınırları aşmamak kaydıyla, kendi sektör ve büyüklük önceliklerini belirleyebileceği, devlet yardımları dışındaki uygulamalar için ise sadece çalışan sayılarının dikkate alınabileceği belirtilmektedir (Doğan, 1997).

2.3. KOBİ'lerin Önemi, Kalkınmadaki Yeri ve Özellikleri

2.3.1. KOBİ'lerin Önemi

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve sosyal yaşamın istikrar unsurunu oluşturan, gelir dağılımını dengeli hale getirmede, pazar koşullarına ve teknolojik gelişmelere kolaylıkla uyum sağlamada, dengeli kalkınmanın sağlanması ve sürdürülmesinde, işsizliğin azaltılması ve esnek üretim imkanları oluşturulmasında kısaca ekonomik ve sosyal gelişmenin temelinde KOBİ'ler yer almaktadır (Erdoğan, 2007). 2000 yılından bu yana yaklaşık 100.000'e yakın imalat işinin modern formel sektörler içinde kaybolduğu bir ortamda KOBİ'ler bu işlere 700.000-800.000 yeni iş eklemiştir (Türk, 2006).

Bu nedenlerle, genel ekonomi politikasının KOBİ'ler açısından gözetici, fırsatların değerlendirilmesine azami imkan veren, dünya çapında teknik ve mali kolaylıklar ile uzun görüş açısı sağlayan yapıda olması zorunludur (Kaya ve Peçen, 1999).

Sağlanan teşviklerin ağırlıklı olarak KOBİ'lere yönelik olması ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır (Gök, 2004). Küçük işletmeler, devletin ihracat destekleme programları uyguladığı yerlerde daha fazla ihracat başarısı yakalamakta (Tatar, 2006). Hükümetler yerel işletmelerin yurt dışına açılmasının desteklenmesi ve yönlendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Aras ve Müslümov, 2001). Aynı zamanda büyük işletmeler dünya ekonomilerinde yaşanan son gelişmelerle birlikte

ölçek ekonomilerine ulaşmak yerine “Down Sizing” denilen yöntemi kullanmakta piyasada gördükleri fırsatları küçük işletmeler vasıtasıyla değerlendirmektedir (Kaya, 2010).

Tüm dünyada ve özellikle Avrupa’da ortaya çıkan işsizlik sorununun giderilmesine yönelik olarak ortaya konulan çözüm önerilerinin temelini KOBİ’lerin ve yarattıkları sinerjinin aldığı görülmektedir. Zira KOBİ’ler fakirliğin azaltılmasında ve ekonomik büyümeye katkı sağlanmasında önemli rol oynamaktadır (Tatar, 2006).

Küçük işletmeler ulusal ekonomiler için istihdam, yeni iş yaratılması, yeni ürün ve hizmetler tasarlanması ve ihracat gibi uluslararası işlemler yapılması yoluyla hayati bir rol oynamaktadırlar (Cansız, 2008). Gelişmiş ekonomilerde işlerin büyük çoğunluğu (yaklaşık %98’i) 500’den az çalışan istihdam eden küçük ve orta ölçekli işletmelerdir ve bu küçük işletmeler hızlı bir şekilde dış pazarları sarmaktadır (Tatar, 2006).

2.3.2. İstihdam Sağlama

Genellikle emek yoğun sektörlerde, esnek yapıları nedeniyle birim sermaye oranı daha yüksek alanlarda ve daha fazla istihdam sağlayan üretim konularında faaliyet göstermeleri nedeniyle ekonomiye ve sosyal yaşama büyük katkı yapmaktadırlar (Kaya, 2010).

Kuruluş formaliteleri basit olan ve belirli amaçları gerçekleştirmek üzere girişimcilik kabiliyet ve anlayışları yüksek kişiler tarafından kurulan KOBİ’ler sayıca çok fazla olduğundan daha fazla istihdam oluşturmakta bu durum KOBİ’lerin istihdam anlamında ön plana çıkmasına neden olmaktadır (Kaya, 2010).

2.3.3. Yenilikçilik ve Esneklik

Avrupa Birliği tanımına göre yenilik, başarılı üretimden, ekonomik ve sosyal alanlarda yapılan yeniliklerin özümseme ve sindirilmesinden oluşur ve KOBİ’lerin yenilikçi olduğu ve yeniliğin KOBİ performansı üzerine pozitif etkileri bulunduğu birçok çalışmada tespit edilmiştir (Aykaç, 2008). Aktif girişimcilik özelliklerine sahip KOBİ’ler, sahip oldukları değerler çerçevesinde ağırlıklı olarak yaratıcılık ve yenilikçilik yönlerini ortaya çıkaran ürün ve pazarlara yönelmekte,

ürün yeniliği ve performansı önemsemektedir (Bayülken, 2007). Bu anlamda Shumpeter, Drucker ve Krizner çalışmalarında girişimcileri risk alan, yenilikleri gören ve ortaya çıkaran kişiler olarak tanımlamıştır (OECD, 2010).

Porter'e (2008: 70) göre ucuz işgücü veya ölçek ekonomilerinden kaynaklanan bir avantajı devam ettirme kabiliyeti eski paradigmalardır ve bugün bir avantaja sahip olmanın tek yolu yenilik ve yenilemedir. KOBİ'ler sınırlı sermaye yapıları nedeniyle ancak büyük sermaye ve pazar sahibi işletmelerin boş bıraktıkları alanları yakalayarak buradaki boşlukları değerlendirmektedirler. Bu durum KOBİ olarak nitelenen bu işletmelerin daha yaratıcı ve geleceği öngören alanlarda faaliyet göstermesini gerekli kılmaktadır. Koç'a (2008: 97) göre KOBİ'lerin %92'si esnek ve yeniliklere kolay uyum sağlamaktadır.

Dell, Amazon ve Wal-Mart gibi kendi endüstrilerini değiştiren ürün ve fikirler üreten işletmeler dahi yenilikçi olmayı amaçlamaktadırlar. Ancak *Industry Week* isimli bir derginin en yenilikçi 50 işletme arasında yaptığı bir ankete göre yenilik fikri büyük işletmelerden olduğu kadar küçük işletmelerden de gelmektedir (Zaim, 1997). Sunduğu rekabet üstünlüğü fırsatlarının yanında ürün ve süreç yenilikleri, işletmeler için gittikçe yükselen bir gereklilik haline gelmekle birlikte (Güles ve Bülbül, 2004).

2.3.4. Bölgesel Kalkınmayı Destekleme

Küçük ve orta ölçekli işletmeler, ülkenin tüm bölgelerine dağılmış durumdaki yapılanmaları nedeniyle bölgesel kalkınma, kalkınmışlık farklarının azaltılması, bölgedeki istihdam imkanlarının artırılması, bölgedeki işgücünün eğitilmesi ve bölge ekonomik ve sosyal yaşantısına katkı sağlamaktadır (Tatar, 2006).

Özellikle büyük ve başarılı işletme sahipleri memleket ve aidiyet duyguları içerisinde gelişmiş kendi bölgelerine günümüzde sosyal sorumluluk olarak adlandırılan yatırımlar yapmaktadırlar. Örgütsel başarı ve kârı beraberinde getiren sosyal sorumluluk projeleri, toplumun işletmelere sağladığı olanaklar karşılığında ve toplum çıkarlarını gözeterek biçimde yapılmaktadır (Tatar, 2006).

2.3.5. Sosyal Kalkınmaya Destek Sağlama

KOBİ'ler çalışma hayatının her sektöründe önemli ekonomik birimlerdir. İmkan çerçevesi çok geniş olan KOBİ'ler sosyal kalkınmaya da destek sağlar. İşsizliğin yoğun olduğu bölgelerde istihdam sağlamanın yanı sıra ekonomik açıdan da bulunduğu yere katkı sağlar (Tatar, 2006).

2.3.6. KOBİ'lerin Diğer Önemli Özellikleri

- *Daha az yatırımla daha fazla üretim gerçekleştirmekte ve çeşit fazlalaşmaktadır,
- *KOBİ'ler iktisadi olumsuzluklardan fazla etkilenmezler,
- *Gelir dağılımındaki bozuklukları en aza indirirler (Kaya, 2010).
- *Hızlı karar verme mekanizmalarından ötürü, düşük işletme gideriyle çalıştıkları için ucuz ve hızlı üretimde bulunabilirler,
- *Büyük ölçekli işletmelerin kullandıkları girdileri ve çeşitli ara mallarını üreterek onların gelişimini tamamlayıp, ekonomide “yan sanayi” oluşturabilirler (Bayülken ve Kütükoğlu, 2010).
- *Başvuran kalifiye eleman kadrosunun birtakım teknikleri aldığı ekonomik birimlerdir (Türk, 2006).
- *Toplumda gelirin gerek fonksiyonel gerekse bölgesel düzeyde dağılımını olumlu yönde etkileyebilirler,

2.4. KOBİ'lerin Avantajları ve Dezavantajları

2.4.1. KOBİ'lerin Avantajları

KOBİ'ler, özellikle kriz ortamlarını daha az bir zararla geçştirebildikleri gibi, bazı ortamlarda bir takım avantajlar da elde edebilmektedirler (Erdem, 2007). Ancak unutulmamalıdır ki krizlerden çıkılmasında yegâne aktör değildirler. Krize yakalanmamanın yolu kriz sinyallerini izleyip yakalayabilecek erken uyarı sistemlerinin hazır bulundurulmasından geçmektedir (Şimşek, 2005).

Özellikle esnek olabilme temel avantajlarının yanı sıra diğer avantajları şöyle sıralanabilir;

*Büyük endüstrilere girdi mali üretme ve tüketici tercihlerindeki değişimleri daha kolay tespit edebilme imkânı nedeniyle değişimlere kolayca uyum sağlayabilme (Doğan, 1997).

*Çalışanlarla daha yakın ilişki kurabilme ve karar mekanizmalarının esnekliği (KOSGEB, 2013).

*Daha az çalışan-yönetici bürokrasisi nedeniyle açık iletişim yolları, büyük işletmelerin tedarikçisi olarak edinilen bilgi ve becerileri yeteneklerine yansıtarak rekabet avantajı kazanma, özsermaye ağırlıklı yatırımlar, ülkenin farklı bölgelerinin bölgesel anlamda kalkınmasına katkı yapmaları avantajları arasında yer almaktadır (İraz, 2010).

2.4.2. KOBİ'lerin Dezavantajları

KOBİ'lerin dezavantajlarının başında; yönetim yetersizliği, yönetim ve yetki devri isteksizliği, satış dalgalanmaları nedeniyle öngörülemeyen yatırım ve üretim bütçeleri yer almaktadır (Özgen ve Doğan, 1997).

KOBİ'lerin kendi aralarında yaptıkları ve özellikle fiyat düşürme stratejisine dayalı bozuk rekabet anlayışı, özellikle standart mamul üreten küçük işletmelerin miktar ve fiyat olarak büyük işletmelerle rekabette zorlanması, küçük bir işletme başarılı olduğunda etrafında hemen benzer nitelikte veya ikame edilebilir mamuller sunan pek çok işletmenin ortaya çıkması ve kendi aralarında rekabet yapmaları (Türk, 2006). Diğer dezavantajlar arasında sayılabilir. Karşılaşılabilen diğer dezavantajlar şöyle sıralanabilir;

*Nitelikli eleman bulmada ve çalıştırmada yaşanan güçlükler, Sermaye yetersizliği ve finansal kaynaklara erişim güçlükleri (Özdemir vd. 2006).

*Ar-Ge faaliyetlerine yeterince zaman ve bütçe ayrılamaması.

*Geleceği hayal etme yerine onu inşa etme stratejileri geliştirme ve bunları gerçekleştirmek için yollar oluşturma anlamında planlama yetersizliği (Özdemir vd, 2006).

*Yetersiz örgüt içi iletişim, işletme kültürü, yasal mevzuat bilgisi eksikliği, koordinasyon sorunları (Özdemir vd., 2006).

*Üretim ve satış koordinasyonsuzluğu, finansman kaynaklarına erişimde yaşanan güçlükler; bankacılık sisteminde yüksek faizler ve bankaların güçlü teminat istekleri (Özdemir vd. 2006).

*Yatırım alanı seçiminde verilen yanlış kararlar ve bu yönde bir yönlendirme mekanizmasının olmayışı, kurumsallaşamama nedeniyle personel devir hızının yüksek olması.

*Ölçek ve sermaye kısıtları nedeniyle modern pazarlama ve satış faaliyetlerine yeterince kaynak ayırlamaması, (Yüksel ve Murat, 2002).

2.5. KOBİ'lerin Sorunları

2.5.1. KOBİ'lerin Genel Sorunları

Ekonomi içerisindeki yoğun etki ve önemlerine rağmen KOBİ'lerin, öncelikli olarak yönetim anlayışındaki zaafılar, sermaye yapılarının zayıf olması, finansman sağlanmasında yaşanan güçlükler, dış pazarlara açılmada yaşanan güçlükler ve bilgi eksikliği, nitelikli eleman temininde ve çalıştırılmasında yaşanan güçlükler, pazarlama faaliyetlerinin planlanamaması, talep dengesizliği ve düzensizliği ve Ar-Ge faaliyetlerine gerekli önemin verilmemesi ya da verilememesi gibi sorunları ön plana çıkmaktadır (Özdemir vd, 2006). Yetersiz özsermaye yapıları, finansman sağlanması, üretim ve pazarlama faaliyetlerindeki yetersizlikler de KOBİ'lerin gelişimini etkileyen diğer faktörlerdir (Yüksel ve Murat, 2002).

Tablo 9: KOBİ'lerin Sorunlarının Önemslenme Düzeyi

Değişkenler	Xort	Std Sapma	Önem Düzeyi
Kredi ve finansman yetersizliği	4,162	1,104	Yüksek
Hammadde tedariki	4,058	1,12	Yüksek
Pazarlama sorunları	4,372	0,946	Yüksek
Yönetim ve Organizasyon Sorunları	3,941	1,247	Düşük
Eğitim ve Kalifiye Eleman Sorunları	4,258	1,036	Yüksek
Teknoloji ve Ar- Ge Yetersizliği	3,988	1,178	Düşük
Kalite Düşüklüğü	4,011	1,349	Yüksek
Üretim ve Verimlilik Sorunları	4,058	1,127	Yüksek
Maliyet Yüksekliği	4,534	0,697	Yüksek

Kaynak: Kök, 2005.

Ticarileştirilebilir yenilikler yapılamaması katma değeri yüksek olmayan ürünler üretilmesine neden olmakta, bu da rekabet gücünü zayıflatmaktadır. AB ülkelerinde araştırma geliştirmeye ayrılan oran GSMH'nin %1,93 iken, Türkiye'de

bu oran %0,66 civarındadır. Yine OECD ülkelerinde kişi başı Ar-Ge harcama miktarı 567 dolar iken, Türkiye’de bu rakam 43 dolar civarındadır. Ar-Ge faaliyetlerine önem verilmediğinde patent kullanım haklarına sahip olmaktan mümkün olamamaktadır. Yapılan bir araştırmada 2001 yılında Dünya’da patentli ürünlerin %83,6’sının beş ülkeye; Fransa, Almanya, Japonya, İngiltere ve ABD’ye ait olduğu tespit edilmiştir (Yener, 2008). KOBİ’ler için çok gerekli olan stratejik, organizasyonel ve teknolojik zayıflıklar konusunda danışmanlık alınması noktasında önemli bir eksiklik bulunmaktadır (Yüksel ve Murat, 2002).

KOBİ’lerin rekabet gücünü arttırmaları için uluslararası alanda yer almaları gerekmekte olup bunun için ana yöntem ise ihracattır (Bradley vd. 2006). Ancak, katma değeri düşük ürünler, dil ve müşteri ihtiyaçları konumlandırma sorunları belirli bir hazırlık süreci gerektiren uluslararası pazarlara açılma ve özellikle gelişmiş ülke pazarlarına girmede KOBİ’lere zorluk oluşturmaktadır (Aras ve Müslümov, 2001). Bu manada bazı üretim konularında ihracat ve dışa açılma fırsatlarının daha fazla öne çıktığı bilinmektedir (Esin, 2003).

2.5.2. Yönetim/Yönetici Sorunları

Küçük ve orta ölçekli işletmelerde işletme yönetimi konusundaki bilgi ve tecrübe eksikleri nedeniyle çoğunlukla departmanlaşma ve fonksiyonelleşme anlamında sıkıntılar yaşanmaktadır (Aykaç, 2008). İşletmedeki tüm fonksiyonların patron denilen bir ya da birkaç kişi tarafından yönetilmeye çalışılması farklı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu görevlerdeki yetki ve sorumlulukların tanımlanmayışı ve tecrübesiz yönetimler işletmeyi modern yönetim anlamında günümüz işletme yönetimi kurallarından uzaklaştırmaktadır. Oysa sorumluluğu eğitilmiş usta kisilere devretmek, enerjiyi diğer güçlü etkinliklere yönlentmeyi sağlamak, böylece yetki vermek hem kişiler hem de kurumlar için gelişim anlamına gelmektedir (Aykaç, 2003).

KOBİ’lerde yönetimin ve yetkilerin devredilmesi noktasında büyük bir güvensizliğe dayalı isteksizlikten bahsetmek mümkündür (Erdoğan, 2007). İlk bakışta koordinasyon ve kontrol anlamında olumlu gibi görülen bu durumun çeşitli sakıncaları da bulunmaktadır.

2.5.3. Pazarlama Sorunları

Özellikle bilgiye ulaşmanın oldukça kolaylaştığı son yıllarda e-ticaret imkânları ile birlikte pazarlama anlayışında da değişimler yaşanmış olup bu noktada KOBİ'lerin aceleci olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bazı işletmelerin çoğu ürettikleri malları satamamakta ya da üretebileceği halde etkin olmayan pazarlama anlayışı nedeniyle genellikle atıl kapasite ile çalışmaktadır. Pazarlama sorunlarının en önemli kaynaklarından birisi işletmelerin pazar araştırmalarını gerekli şekilde yapmamalarıdır (Taş, 2010). KOBİ'lerde bu türden araştırmaları yapacak kaynak yanında bilgili personelin de bulunması gerektiğinden bu tür girişimler teşvik edilmelidir (Sirkeci, 2011).

KOBİ'lerin yurtdışı ilişkilerinin türü konusunda yapılan bir araştırma neticesine göre bu ölçekteki işletmelerin dış sermaye ile bağlantıları %81,78 oranında ithalat ve ihracat yolu ile gerçekleşmektedir (Koç, 2008: 176). Ancak, KOBİ'lerin ihracat pazarlarına girmeleri; dil sorunu, yabancı ülke mevzuatını bilmeme gibi engeller nedeniyle kolay olmamaktadır (Özgen ve Doğan, 1997). Araştırmalar, daha fazla bilgi ve know-how sahibi işletmelerin başarılı ve ihracatçı olma şansının daha fazla olduğunu ortaya koymakta KOBİ'lerin uluslararasılaşma derecesi de performansını pozitif yönde etkilemektedir (Pangarkar, 2008).

2.5.4. Finansman ve Kredi Temini Sorunları

Finansman ve uygun koşullarla kredi temini küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ilk sırada gelen sorunlarından biridir. Sermaye yetersizliği, kredi kullanımında özellikle ipotek ve kefalet temininde yaşanan güçlükler, kredi tesisinde yaşanan ekstra güçlükler, KOBİ'lerin sermaye piyasalarında istenen oranda yer alamaması, risk sermayesi ve angel (melek) finanslama sistemi gibi alternatif finansman olanaklarının yeterince kullanılmaması KOBİ'lerin finansman teminini dolayısıyla işletilmesini güçleştirmektedir (Tutar ve Küçük, 2003).

Özellikle yetersiz mali bilançoları, sermaye girişkenliği ve teminatlarının yeterince yaygınlaşmamış olması nedeniyle bankalardan yüksek faizlerle kredi sağlamak zorunda kalan KOBİ'ler bu nedenle rekabet avantajlarını kaybedebilmektedir (KOSGEB, 2011). Bu anlamda KOBİ'lerin finansal yapı,

kurumsallaşma ve mali tabloların uygun şekilde tutulması anlamında dikkatli olmaları gerekmektedir. Son yıllarda KOBİ'lere uygun koşullarla kredi sağlanması ve kredi garanti mekanizmalarının kullanımında görülen artışın bu anlamda olumlu gelişmeler olduğunu değerlendirmek gerekmektedir. Tahsilatlarda etkin bir yönetim kurulamaması, sermaye piyasalarından yararlanamama ve finansal enstrümanlar konusundaki bilgi eksikliği KOBİ'lerin diğer önemli finansal problemleri arasında yer almaktadır. Bayülken ve Kütükoğlu'na (2010: 45) göre son beş yılda KOBİ yatırımları finansmanının %36'sı öz kaynaklardan, %30'u kısa %34'ünü de orta ve uzun vadeli kredilerden karşılamaktadır. Bu durum, yatırımlarda finansman kaynakları kısıtlı olan ve güvenilir bilanço değerleri vermeyen KOBİ'ler açısından yönetimi zorlaştırmaktadır (Bayülken, 2007).

2.5.5. İnsan Kaynakları Sorunları

İnsan kaynaklarına ilişkin sorunlar kendisi olduğu kadar etkilediği sorunlar anlamında da dikkate alınarak değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur. Yeterli düzeyde kalifiye eleman istihdam edemeyişin işletmede yarattığı problemler kadar bu sebeple etkin yapılamayan üretim, pazarlama ve yönetim konuları da işletmeye büyük zarar vermektedir (Akgemci, 2001).

KOBİ ölçeğindeki işletmeler bazen nitelikli eleman istihdamı için yeterli kaynağı bulamadığı gibi bazen bunun için gerekli ücretleri ödeseler dahi istedikleri personeli bulamamaktadır (Özgen ve Doğan, 1997).

Modern insan kaynakları yönetimi anlayışında yer alan kariyer planlaması, ücret politikası, sosyal imkânlar ve çalışma koşulları anlamındaki eksikler temin edilen nitelikli işgücünün kolayca ayrılmasına, akabinde ise yüksek işgücü devir oranlarına neden olmaktadır. AB Komisyonunun yaptığı bir araştırmada işletmenizin gelişmesini en iyi ne sağlar sorusuna %16 piyasada daha kalifiye insanların olması cevabı verilmiş, benzer bazı araştırmalarda yine bu sorun ağırlıklı olarak ön plana çıkmıştır (Doğan, 1997).

2.5.6. Üretim ve Tedarik Sorunları

KOBİ'ler, finansal sorunlar ve hammadde temininde özellikle miktar olarak daha az sipariş vermeleri nedeniyle büyük işletmelere oranla daha fazla maliyete

katlanmak zorunda kalmakta bu nedenle ucuz ve kaliteli hammadde temininde zorluklar yaşamaktadırlar (Akgemci, 2001).

Özellikle hammadde teminlerini aracı işletmelerden yapmak zorunda kalan işletmeler bu konuda ayrıca zorluklar yaşamaktadırlar. KOBİ'lerin kaliteli ve istenen miktarda üretim yapması, bunun için de toplam kalite ile milyonda 3,4 hatalı üründen fazlasını üretmemeyi hedefleyen ve son yıllarda önem kazanan 6 sigma tarzı kalite anlayışlarını yakından izlemesi gerekmektedir (Akgemci, 2001).

Yalın ve esnek üretim modelleri KOBİ'lerin rekabet gücünü artırmaktadır. Ancak yalın üretim metotları birçok sorunu çözmekle birlikte, kapasite kullanımı, verimlilik ve üretim hataları gibi tüm sorunlara çarede olmamaktadır (Küçüktekin, 2006). KOBİ'ler üzerinde yapılan bazı araştırmalar göstermektedir ki, özellikle tedarikçi ve müşteriler ile olan ilişkileri belirleyen faktörlerden bir tanesi ve en önemlisi ilişkinin sürekliliğidir. İç pazarda tedarikçi-müşteri ilişkilerine önem veren yaklaşımlar içerisinde olan tedarikçilerin bu yaklaşımları uluslararası pazarlarda işletmelerin yeni müşteriler edinmelerini sağlamaktadır (Bradley vd. 2006).

2.5.7. Diğer Sorunlar

Ana başlıklar halinde özetlemeye çalıştığımız KOBİ'lerin sorunlarına aşağıda belirtilen maddeleri de ilave edebiliriz;

- * Yatırım yeri, konusu seçimi aşamasında kuruluş sorunları,
- * Sigorta ve vergi işlemleri, teşviklerden yararlanma, üretim izin belgeleri alınması gibi konularda yaşanan bürokratik sorunlar,
- * Genel ekonomik sorunlar, vadeli satışların finansmanı, yetersiz özsermaye yönetimi,
- * Ayrılamayan karşılıklar, aile çalışanları gibi gösterilemeyen giderler, amortisman vb. giderler ve sonucunda oluşan vergiler,
- * Güçlü iletişim ağları kurmanın KOBİ performansını artırdığı tespitlerine rağmen daha güçlü rekabet için güçbirliği, ortaklık veya en azından ortak hareket edebilme kabiliyet ve isteklerinin azlığı (Taymaz ve Suiçmez, 2009).

* KOBİ'lerin başarılarını arttırdığı yönünde çalışmalar bulunan stratejik birleşmelere karşı isteksizlik (Aras ve Müslümov, 2001).

* İşletmelerin geleceklerine ışık tutacak, yol gösterecek, kılavuzluk edecek bir vizyonunun olmaması, gidilecek yön açıkça belirlenmediği için çoğu zaman karar vermede yaşanan güçlükler (Aydoğan, 2004).

* Araştırma geliştirme ve yenilik için yeterli kaynak ayıramayan KOBİ'lerin genellikle fason ya da taklit üretime yönelmesi, yeniliği üreten işletmeler daha yenilerini üreterek pazarın kaymağını alırken bu işletmelerin terk edilen teknolojiyi üretmeye devam etmesi (Bayülken ve Kütükoğlu, 2010).

* KOBİ'lerin, üretim, kalite, verimlilik konularında desteklenmeden AB KOBİ'leri gibi rekabet gücü yüksek KOBİ'lerle rekabet etme zorunda kalmaları (Ören, 2003).

* Proje hazırlama konusundaki yetersizlikler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE KOBİ'LERİN GELİŞİMİ

3.1. Türkiye'de KOBİ'lerin Ortaya Çıkışı

KOBİ'ler, sanayi devrimine kadar temel üretim birimi olarak ekonomide yer almışlardır (Ersöz ve Sarıoğlu, 2006). Sanayi devrimi ile birlikte küçük işletmelerin ekonomideki yeri sarsılmaya başlamıştır. Küçük işletmeler büyük işletmelerle kendini kıyaslayamaz çünkü gelişmiş ülkelerde temel üretim birimleri değillerdir. Fakat pek çok ülkede istihdam sağlamada kaynak olma özelliğine sahiptir (Özdemir vd. 2006). 1945-1970 yılları arasında büyük işletmeler daha çok rağbet görüyordu fakat küçük işletmelerin daha önemli yanlarının olmasından dolayı küçük işletmelere olan önem artmıştır (Ay, 2008).

Sanayi devrimiyle beraber küçük işletmeler aleyhine yaşanan durum büyük işletmeler tarafından da yaşanmaya başlamıştır. 1980'lere kadar gümrük duvarları ile korunan sanayimizde, atölye niteliğindeki küçük ve orta ölçekli kuruluşlar yaşamlarını nispeten rahat bir şekilde sürdürebilmişlerdir. Aynı süreç büyük sanayi kuruluşları için de geçerli olmuştur. 1980'lerde başlayan liberalizm hareketi, öncelikle durumun ciddiyetini kavrayan büyük sanayi kuruluşlarını kendilerini toplarlama zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştır. Düşük ücretlerin hüküm sürmekte olduğu 1970'lerde emek yoğun olarak sürdürülen üretim, 1980'lerde yeni yatırımlarla makine yoğun durumuna getirilmeye çalışılmıştır. Buna paralel olarak da büyük sanayi, çekirdeğini yani maaşlı kadrosunda çalışan personel sayısını olanağı oranında daraltırken bilhassa büyük sanayi kuruluşlarına hizmet edecek verimli bir yan sanayi doğurmak gereksinimini hissetmiştir. Bu şekilde KOBİ'ler doğmaya başlamıştır (Aras ve Müslümov, 2001).

3.2. Türkiye'de ki KOBİ'lerin Ekonomideki Yeri

KOBİ'ler ekonomik birimler olmasının yanı sıra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere oranla ülkemizde de istihdama ve üretime yapmış olduğu katkılardan dolayı önem kazanmaktadır (Bağdadioğlu, 2009).

KOBİ'ler toplam girişim sayısının % 99,9'unu, istihdamın % 76'sını, maaş ve ücretlerin % 53'ünü, cironun % 63'ünü, faktör maliyetiyle katma değer (FMKD) % 53,3'ünü ve maddi mallara ilişkin brüt yatırımın % 53,7'sini oluşturmaktadır (TÜİK, 2013).

KOBİ'lerde ekonomik faaliyetlerin istatistiki sınıflamasına göre; girişimlerin %40,8'i Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı, %16,4'ü Ulaştırma ve Depolama, %12,8'i İmalat Sanayi'nde gerçekleşmiştir (TÜİK, 2013).

Tablo 10: İthalat ve İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı

İmalat Sanayi (%92,9)			
İhracat	Ana Metaller	Giyim Eşyası	Tekstil Ürünleri
	%22,4	%12,9	%8,7
İthalat	Kimyasal Ürünler (%16,2)		
	Ana Metaller		Makine ve Ekipmanlar
	%13,8		%12,4

Kaynak: TÜİK, 2013

İhracattaki KOBİ'ler %92,9'u imalat sanayi oluşturur. Metallerdeki oran %22,4, giyim %12,9, tekstile ise baktığımızda bu oran %8,7'dir. İthalatta ise bu ürünlerin payı şöyledir; kimyasal ürün %16,2, metaller %13,8, makine ve ekipmanların ise oranı %12,4 olarak tablo 10'da gösterilmiştir (TÜİK, 2013).

Yapılan araştırmaya göre %92'lik bir düzeyde bilgisayar kullanımı tespit edilmiştir. Web sayfası %53,8, internete bağlanma oranı %90,6, DSL bağlantısı ise %86,4'tür. KOBİ'ler de en yaygın bağlantı türü DSL olarak %90,4'tür. Kamu kurumlarında internet kullanma oranı ise 2012 yılı oranı %73,7'dir (TÜİK, 2013).

Tablo 11: KOBİ'lerin Ekonomideki Payları

2010	Tüm İşletmeler İçindeki Payı (%)	Toplam İstihdam İçindeki Payı (%)	Katma Değer İçindeki Payı (%)
AB 27	99,8	67,4	57,7
Türkiye	99,9	78	55,0
ABD	98,9	57,9	50,0
Hindistan	97,3	69,9	
Japonya	98,2	66,0	49,3
G. Kore	99,9	87,7	49,2
Brezilya	99,9	67,0	
Malezya	99,9	65,2	31,2
İngiltere	99,6	54,1	51,0
Almanya	99,5	60,4	53,6
İtalya	99,9	81,1	71,3

Kaynak: 2011-2013 Kobi Stratejisi ve Eylem Planı Raporu

AB ve Türkiye olmak üzere, ülkelerin tamamında faaliyet yürüten işletmelerin tamamına yakın bir kısmı KOBİ özelliği taşımaktadır. Buna göre yukarıdaki tablodan da hareketle Türkiye’de var olan tüm işletmelerin KOBİ olduğu görülmektedir. Yine diğer ülkelerdeki KOBİ oranlarının da birbirlerine yakın olduğunu görmekteyiz. Ülke ekonomisi açısından bir kez daha KOBİ’lerin önemli olduğunu buradan anlamaktayız.

3.3. Türkiye’de KOBİ’lerin Ekonomik Kalkınmaya Katkıları

Avrupa Komisyonu 7. Çerçeve Programı’nda, KOBİ’lerle ilgili aşağıdaki tespitlere yer verilmektedir (Avrupa Komisyonu 7. Çerçeve Programı, 2018);

Küçük işletmeler; Avrupa’nın endüstri ve ticaret yapısının temel unsurlarıdır ve bu yönüyle de ekonomik yapının sağlıklı bir şekilde koordine edilebilmesi açısından, teknolojik gelişmelerin ana unsurları olmak bakımından itici güce sahiptirler. Avrupa Komisyonu 7. Çerçeve Programı’nda yer verilen bu belirleme, KOBİ’lerin ekonomik ve sosyal sistem içerisinde önemli olduklarını ifade etmektedir. Bu temelde KOBİ’lerin ekonomik kalkınmaya etkileri ile ilgili belirlemeler aşağıda verildiği gibi özetlenebilmektedir (AB KOBİ Politikaları Bilgi Notu, 2005);

*KOBİ'ler, ülke ekonomilerinin girişimcilik ve Ar-GE faaliyetleri ile desteklenmelerini sağlamak bakımından önem arz etmektedirler.

*KOBİ'ler, yeni ürün ve/veya hizmetlerin çok kısa sürede piyasaya sunumuna olanak sağlamaları bakımından önem arz etmektedirler.

*KOBİ'ler, düşük hacimli ancak yüksek fonksiyonlu ürünlerin üretimine yer vermeleri bakımından önem arz etmektedirler.

*KOBİ'ler, daha az malzeme ile çok daha fonksiyonlu ürünlerin üretimine yer vermeleri bakımından önem arz etmektedirler.

*KOBİ'ler, bölgelerarası ekonomik ve sosyal dengelerin sağlanmasına katkı sağlamaları bakımından önem arz etmektedirler.

Tablo 12: KOBİ'lerin Ekonomiye Katkıları Bağlamında Ülke Örnekleri (2012)

ORANLAR	ÜLKELER						
	ABD	ALMANYA	JAPONYA	İNGİLTERE	FRANSA	İTALYA	TÜRKİYE
KOBİ'lerin Toplam İşletmelere Oranı	97,2	99,8	99,4	96	99,9	97	98,8
KOBİ'lerin İstihdam Oranı %	50,4	64	81,4	36	49,4	56	45,6
KOBİ'lerin Yatırım Payı %	38	44	40	29,5	45	36,9	6,5
KOBİ'lerin Üretim Payı %	36,2	49	52	25,1	54	53	37,7
KOBİ'lerin İhracat Payı %	32	31,1	38	22,2	23	-	8
KOBİ'lere Verilen Kredi Payı %	42,7	35	50	27,2	48	-	3-4

Kaynak: Yıldız ve Alp, 2012.

3.4. KOBİ'lerin İşletme Yapısı

Türkiye'de KOBİ'lerin işletme yapıları 5 başlık altında toplanabilir:

İşletme Büyüklükleri: Türkiye'de işletmeler; mikro, küçük, orta ve büyük ölçekli olarak ayrılmaktadır. TÜİK'ten alınan istatistiki verilerin ışığında ülkemizdeki işletmelerin %95.62'si Mikro işletme, %3.78 Küçük işletme, %0.50 Orta büyüklükteki işletme, %0.10 Büyük ölçekli işletmeler olduğu saptanmıştır (TÜİK, 2013).

Tablo 13: Sektörlere Göre Ortalama Çalışan Sayıları

Sektör	KOBİ'lerin Ortalama Çalışan Sayısı	Büyük Ölçekli İşletmelerin Ortalama Çalışan Sayısı
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	19,7	969,3
İmalat	7,0	670,9
İnşaat	7,8	449,2
Toptan ve Perakende Ticaret	2,6	924,7
Ulaştırma ve Depolama	1,9	1252,2
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti	3,2	678,1
Bilgi ve İletişim	3,7	1075,3
Mesleki Bilimsel Faaliyetler	3,0	538,9
İdari Destek Hizmet Faaliyetler	13,6	796,6
Eğitim	13,8	521,8
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet	6,6	565,9
Tüm Sektörler	3,6	732,0

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri (YSHİ) 2012

Tablo 13'de KOBİ'lerin ve büyük işletmelerin sektörlere göre istihdam verileri verilmiştir. Bu bilgilere göre KOBİ'ler tüm sektörler içerisinde ortalama 3,6 çalışanla, büyük ölçekli işletmeler ise ortalama 732 çalışanla faaliyet göstermiştir. 250 ve üstü çalışan sayısına sahip olan büyük işletmeler, KOBİ'lere göre sayıca fazla insan istihdam ettikleri için aradaki fark bu şekilde olmaktadır.

Tablo 14: KOBİ Kapsamında İmalat Sanayi İşletme Sahiplerinin Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	Oran (%)
Doktora	0,44
Yüksek Lisans	4,10
Üniversite	28,57
Lise	29,27
İlk-Orta	35,97

Kaynak: KOSGEB, 2007.

Yönetim kısmında çoğunlukla genç bireylerin olması, inovasyonlara uyum sağlayabilme ve çevresel değişimlere hızla reaksiyon gösterebilme gibi faydalar sağlasa bile ülkemizdeki KOBİ'lerde var olan aile şirketi yapısının oldukça yaygın olması ile ilgilidir. Küreselleşme ile değişen ekonomik şartlar, değişen teknolojiler ve imalat yöntemleri KOBİ yöneticilerinin yüksek bilgi seviyesinde ve değişimleri yakından takip edebilecek nitelikte olmalarını mecburi kılmaktadır (KOSGEB, 2015).

Tablo 15: KOBİ Kapsamında İmalat Sanayi Sahiplerinin Yaş Ortalamaları

Yaş Aralığı	Oran (%)
18-30	14,68
31-40	36,10
41-50	30,74
51-60	12,80
61-95	3,28

Kaynak: KOSGEB, 2007.

Tablo 15’de İmalat sanayi işletme sahiplerinin yaşları hakkında bilgi verilmektedir. Verilen 18-95 yaş aralığında ortalama 41’dir. İşletmelerde 60 yaş altı oranı yaklaşık %95’tir.

İmalat sanayi çalışanlarının eğitim düzeyleri incelendiğinde, lise üstü eğitim seviyesi %11 olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmede çalışan bakımından nitelik oranının düşük olduğu gözlemlenmektedir. KOBİ’ler emek yoğun üretim yapmalarından ötürü, nitelikli personel bulmada güçlük çekmektedir. İşe alınacak nitelikli personellerin de ücretleri yüksek olması KOBİ’ler için personel alımını daha da güç hale getirmektedir. Bazı kesimlerde personel ücreti ödemesi hususunda problem olmasa bile personel bulunamamaktadır. Nitelikli çalışan bulunamaması sorunu, KOBİ’lerin başta gelen problemleri arasındadır.

Dünya Bankası’nın 2010 yılında hazırladığı Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirme Raporu’na göre ülkemizde %50 oranında kredi kullanan küçük ölçekli işletme, %68 oranında orta ölçekli işletme ve %62 oranında ise büyük ölçekli işletme bulunmaktadır. KOBİ’lerin en temel problemlerinden biri olan finansman eksikliği, gelişen teknolojiye ve getirilerine sahip olunamamasına ve buradan hareketle ürünlerin niteliği ve maliyetlerinin bu koşullarda negatif yönde etkilenmesine neden olmaktadır. Niteliksiz ürün ve aşırı maliyet işletmelerin pazarlama güçlerini zayıflatmaktadır. Tüm bu olumsuz etkiler sonucunda yapılacak en önemli şey, KOBİ’leri finansman kaynakları hususunda bilinçlendirilmesi ve sağlam temelli yönetim ilkelerinin benimsenmesi gerekir (TÜİK, 2013).

Nakit Akışı, Tedarik ve Stok Yönetimi: KOBİ’ler, alış veriş işlemlerinde objektif dışı davranışlarda bulunarak, çek ve senet yerine verilen sözleri baz alarak, tahsilatların zamanında alınamamasına ve buna bağlı olarak da nakit akışının bozulmasına sebep olur. Geciken ödemeler sebebiyle harcamalar işletmenin kendi sermayesinden yapılmak zorunda kalır. Sermayeden eksilen miktar, yerine

konulamadığında da işletmeyi maddi anlamda ciddi zararlar uğratar. KOBİ'ler kullandıkları malzemeler sebebiyle, ürün temini konusunda da sıkıntılar yaşamaktadır. Tedarik ve stok yönetimi rekabet gücüne olumlu katkı sağlayabilecek faktörler arasında bulunmaktadır. Bu sebeple konu hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olunmalı, müşteri kaybı önlenmeli ve gereğinden fazla olan stok harcamalarından kaçınılmalıdır (KOSGEB, 2015).

Teknoloji ve İnovasyon Düzeyi: Finansman sorunlarına bağlı olarak ARGE ve inovasyonda yetkin personel çalıştıramayan KOBİ'ler, yenilikleri ve gelişmeleri takip etmekte zorluk yaşamaktadır. İnovasyonda yetkin olan işletmeler de AR-GE finansmanında noksan durumdadır. Bu sebeple inovasyon ve teknolojiye dayalı pek çok alandan faydalanamamaktadır (KOSGEB, 2015).

Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımı: Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planları ile birlikte bilim ve teknoloji temelli üretimin artırılması, günbegün artan rekabet düzeylerinde etkinlik, bilgiye dayalı toplum yönünde ilerlemeyle yüksek yaşam standardına sahip bir ulus oluşturmak amaçlanmıştır. Yapılan pek çok değişiklik arasında en önemlilerinden biri 2011 yılında sermaye firmalarına internet sitesi oluşturma mecburiyeti getirilmesidir (KOSGEB, 2015).

3.5. KOBİ'lerin İstihdam İçindeki Payı

KOBİ'ler çok sayıda çalışana istihdam olanağı sağlamanın yanı sıra iş karşılığında ücretli olarak işçi de çalıştırmaktadır. Fakat KOBİ'ler girişimci ruhuna sahip insanları kendi işlerini kurma da girişimci olarak iş olanağı kazanmasına katkı sağlamış işgücüne katılmalarına destek vererek ülkenin de refah seviyesini arttırıp istihdam seviyesini yükseltmektedir (Aykaç, 2008). Kendi işini kurmuş olan kişiler girişimci ruhuna sahip oldukları için ekonominin istihdam seviyesini arttırdıklarından dolayı için son derece önemli bir yere sahiptirler.

Büyük ölçekli işletmeler kriz dönemlerinde işçilerini işten çıkartmak durumunda kaldıklarından KOBİ'ler çalışanlarını işten çıkarıp mağdur etmek yerine çok zor durumda kalmadıkça çalışanların yanında olup onların maliyetlerine katlanarak işten çıkartmayı en son görev olarak edinmişlerdir (Müftüoğlu ve Durukan, 2004).

KOBİ'ler niteliksiz işçilere de yardımcı olarak istihdam olanağı sağlayarak işsizliğin düşürülmesinde büyük bir rol oynayan ekonomik birimlerdir. Tam anlamıyla girişken, kabiliyet oranı yüksek, hata yapma oranı düşük olan işçi sınıfı ülkemizde oldukça azdır. KOBİ'ler bu işçi sınıflarına istihdam sağlayarak çalışma hayatına katılmalarındaki rolü çok büyüktür. Genelde büyük sermaye yapısında olan işletmeler vasıflı eleman çalıştırmayı öngörmüşlerdir. Fakat Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler vasıflı elemanların yüksek fiyatla çalıştırıldığından dolayı sadece orta vasıflı elemanları tercih ederek çalışma olanağı sunabilmektedirler (Küçük, 2010).

Tablo 16: Türkiye’de KOBİ’lerin Katma Değer ve İstihdamdaki Payları (%)

	Katma Değer Payı	İstihdam Payı
Büyük İşletmeler (> 250 Kişi)	73	23
KOBİ’ler (Mikro İşletmeler Dışındakiler)	19	43
Mikro İşletmeler (< 10 Kişi)	8	34

Kaynak: TÜİK, 2013.

İstihdamın %77’sini oluşturan KOBİ’ler katma değer payının %27’sini oluşturur. Mikro ölçekli işletmeler, katma değer ancak %8’ini teşkil etmektedirler. İstihdamdaki payları %34’tür. Küçük ve Orta Boy işletmelerce (10-49) yaratılan katma değer %19’dur. KOBİ’lerin toplam ihracat içindeki payları yıllar itibariyle değişiklik göstermekle birlikte ortalama %10 civarında gerçekleşmektedir (TÜİK, 2013).

Tablo 17: ABD’de KOBİ’lerin Katma Değer ve İstihdamdaki Payları (%)

	Katma Değer Payı	İstihdam Payı
Büyük İşletmeler (>250kişi)	40,3	33,1
KOBİ’ler (Mikro İşletme Dışındakiler)	38,9	38,9
Mikro İşletmeler <10kişi	20,8	27,8

Kaynak: TÜİK, 2003.

3.6. KOBİ’lerin İstihdama Etkileri

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler çalışan sayılarını korumuşlar ve de ekonomilerinin düşmesini engelleyebilmişlerdir. Bir araştırmadan örnek verecek olursak; 1994 yılında kriz döneminde KOBİ’lerde istihdam artış gösterirken büyük işletmelerde daralma yaşanmıştır (Taymaz, 2001).

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler, büyük işletmelerle kıyaslandığında istihdam yaratma konusunda büyük ölçekli işletmelerin yatırım maliyetlerinin düşük olduğu ortaya çıkar. Küçük işletmeler büyük işletmelere oranla yatırım yapma

konusunda daha avantajlı sayılır. Ek olarak istihdam yapma imkanı büyük işletmelere oranla 3 kat fazladır (Özdemir vd, 2006).

1999-2008 yılları arasında Hazine müsteşarlığı bünyesinde yurt dışından getirilen krediler KOBİ'lere ait olmuş olup bunun istihdama katkısı elde edilen bulgulara dayanarak 1999 ve 2005 yılları arasında 780 adet KOBİ'ye kredi imkanı sağlanmış bu kredi tutarı ise elde edilen verilere göre 1,8 milyar dolar olarak karşımıza çıkmaktadır. İstihdam edilen kişi sayısı da 45.627 olarak karşımıza çıkmıştır. 2006 yılına baktığımızda ise 477,6 milyon dolar 288 KOBİ'ye kredi imkanı sağlanmıştır bu kredilerin sonucunda ise istihdam edilen kişi sayısı 7111'dir. 2005 yılına bakarak 2006 yılında daha çok kişi istihdam edilmiştir. Ortalamanın üzerinde bir artış olduğunu da söyleyebiliriz. 2007 yılına bakacak olursak burada da 552 milyon dolar kredi 308 KOBİ'ye kullanılmıştır. Burada da istihdam sayısı artmış olup bu sayı 6572'ye çıkmıştır. 2008 yılında da 380 KOBİ'ye 842 milyon dolar kredi imkanı tanınmış, 2008 yılı istihdam artışı ise 5.551 kişi olarak gerçekleşmiştir. Krediler istihdama katkı sağlamıştır. KOBİ sayısı ne kadar artarsa istihdam artışı da o kadar artacağı bilinmektedir (Hazine Müsteşarlığı, 2007).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 2008 KRİZİ SONRASI KOBİ'LERİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

4.1. İstihdamın Kavramsal Açılımı

Bütün ekonomilerin uygulamış olduğu iktisat politikalarının amaçlarından biri de ekonomide tam istihdamı gerçekleştirmektir. Her ne kadar ekonomiler için sahip olunan bütün kaynakların üretime dahil edilmesi imkansız olsa bile, ülkeler için emek faktörünün üretime dahil edilmesi çok daha büyük önem taşımaktadır. İstihdam kavramıyla beraber işsizlik kavramı ve işsizlik oranlarını da dikkate almak gerekir. İstihdam kavramını iki farklı kavramla açıklayacak olursak ilki şöyledir;; sadece emek faktörünün üretimde kullanılması manasına gelir. Diğer anlamı ise; emek faktörünü de içinde tutarak üretime dahil ederek diğer üretim faktörlerini de emek faktörüyle beraber kullanılması durumudur (Orhan ve Erdoğan, 2008).

Her ülkenin kendine göre uygulamış olduğu iktisat politikası vardır. Bu politikanın amaçladığı ilkeler arasında tam istihdamı sağlamak gerekir. Tüm kaynakları üretimde kullanırmak oldukça güç bir durumdur. Bu gibi durumlarda eksik istihdam devreye girer. İstihdam kavramı kadar işsizlik kavramı büyük önem arz etmektedir. İşsizlik; ele alınacak dönem içinde istihdam edilemeyen, yani ücretli ya da ücretsiz herhangi bir işle bağlantısı bulunmayan kişilerden iş bulmak amacıyla son üç ay içinde iş arama yollarından birini denemiş ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan çalışma çağındaki kişiler işsiz sayılır. Bir kişinin işsiz sayılabilme durumları arasında iş aramasına rağmen iş bulamaması, sürekli bir işte çalışma isteği, bedenen ve ruhen kendine verilecek işi tamamlayabilecek kapasitede olması gereklidir. Bu durumlara sahip olan kişinin hala daha iş bulamaması işsizliği ortaya çıkarmaktadır (Biçerli, 2007).

Teknolojik gelişme istihdam üzerinde önemli bir etki ortaya çıkarır. Üretimde kullanılan işgücünün yerini makinelerin alması, istihdamda sürekli bir hizmet içi eğitimin ortaya çıkmasına neden olur. İlk olarak belirli bazı çalışanlar işsiz kalarak işsiz kalan kişilere eğitim verilerek yeni pazar arayışı bu sorunun da çözülebilmesini sağlayacaktır. Bunun yanında gelişmekte olan ülkelerde teknolojik

gelişmenin istihdam üzerinde ortaya çıkarmış olduğu etki kısa bir sürede emek piyasasının işleyişine bağlı olarak ortadan kaldırılabilirle birlikte, gelişmekte olan ülkelerde bu daha uzun bir süreyi kapsayabilmektedir (Yücel, 1997).

Küreselleşme olgusunun da ön plana çıktığı görülerek üretim de kullanılan emek faktöründe yapısal bir takım değişiklikler ortaya koymuştur. Bilgi toplumuna göre çok fazla işgücüne talep artmakta, vasıfsız işgücü ise istihdamdaki yerini yakalayamamıştır. Ayrıca vasıfsız işçiler daha düşük ücretli işlerde çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Bunun yanında bilgi ve beceriyle donatılmış olan nitelikli işgücü ise, hem daha yüksek ücretten iş bulabilmekte hem de istihdam alanında geniş bir yer işgal etmektedirler (Selamoğlu, 2002).

4.2. 2008 Küresel Ekonomik Krizin İstihdama Etkisi

Ülke ekonomisinin yönünü belirlemede işsizlik göstergelerine başvurulur. Ülke ekonomisinin bir saat gibi işlediği zamanlarda istihdama bu durum olumlu olarak yansıyor aynı zamanda işgücü piyasasında da bu durum etkisini göstermektedir. 2008 küresel ekonomik krizden önce yaşanan krizlerde de işsizlik kendini yüksek oranda hissettirerek bu nedenle kapasite kullanım oranlarının da düştüğü görülmüştür. Günümüz küresel ekonomik krizinde ise Türkiye ekonomisinde olan etkilerini işsizliğin artması ile görmekteyiz. İşsizlik arttıkça krizin diğer alanları da olumsuz yönde etkilemektedir. Kriz döneminde işsizlik nasıl artıyorsa işsizlik ile karşı karşıya kalan kişiler de iş bulma sürelerini çok daha uzatıyorlardır. Türkiye ekonomisine bakacak olursak ekonominin istihdam yaratması önceki yıllarda da pek parlak değildi fakat büyüme oranlarının artış göstermesiyle bu oranın istihdam artışına dönüşmemesi de ortaya çıkan tabloyu gözler önüne sermiştir. İstihdamı arttırmanın yolu ise açıktır. Şöyle ki, yapmış olduğumuz yatırımlarımız ne kadar artarsa iş alanlarının da ortaya çıkması sağlanır. Böylece yeni iş sahaları arttıkça işsizlik de azalır. Fakat küresel kriz dönemlerinde bu işleyiş varsaydığımız gibi devam etmediğinden işsizlik oranlarının artmasıyla da sonuçlanabilmektedir (Bağdadioğlu, 2009).

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz tablo hızla devam ederken küresel ekonomik kriz işsizliği daha çok arttırarak son yılların en fazla işsizlik düzeyine

gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde bu duruma bakacak olursak büyüme istihdam artışına yol açar. Fakat her ne kadar istihdam oranı artış gösterse de gelişmekte olan ülkelerin sermaye yapıları sınırlı olduğundan beklenen yatırım oranı yükselmemiştir. Gelişmiş olan ülkelerde de nüfus fazlalığı olduğundan yeterli eğitim olanağı sağlanamadığından işsizlik sorunu ortaya çıkarak istihdam sorununa da bir çare bulunamamaktadır (İTO, 2008).

Gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı bu tablo bizim ülkemiz de de yaşanan durumun bir örneğidir. Aşağıda Tablo 18’de 2008 Mart ve 2009 Mart ayı dönemlerinde işgücü değişim tablosuna yer verilmiştir. Türkiye krizle karşı karşıya kalmamış olsa dahi bahsettiğimiz bir yıllık süre içinde 862 bin kişi çalışmacağına yer aldığından bu çalışma nüfusunda olan kişilere yeni iş sahası kurmak zorunda olduğundan çok ciddi sorunlar ile karşı karşıya olacaktık. İstihdam edilenlerin sayısı da büyük bir düşüş göstermiştir. 241 bin kişi azalış vardır. Nüfusumuzun çoğu genç nüfustan oluşmakta ve içinde bulunduğumuz bu durum dikkate alınmalıdır. Krizin işsizliği ne derecede etkisi altına aldığını görmek için aşağıda yer alan tabloya bakalım. Tablo’ya göre Türkiye’de işgücüne dahil olmayanların sayısı 2008 yılında 27.643 iken 2009 yılında 27.501 olmuştur. 1 yıl içinde 142 kişi istihdam edilmiştir. Buna oranla bakmak gerekirse, 2008 yılında istihdam oranı 40,3’ten 39,2’ye düşmüştür. Tarım dışı işsizlikte ise bu oran 2008 yılında 13,4’tür. 2009 yılında bu oran 18,9’a yükselmiştir. Genç nüfusun işsizliğe oranına bakacak olursak 2008 yılında 19,8 iken 2009 yılına gelindiğinde 27,5’e yükselmiştir. 2001 yılında yaşanan krizde de bunun gibi bir tablo karşımıza çıkmaktaydı. Bunun üzerine MESS (Metal Sanayicileri Sendikası) üretim azalışından dolayı istihdamın da azaldığını açıklamıştır (MESS, 2002).

Tablo 18: Türkiye’de İşgücü Mart 2008- Mart 2009

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Kurumsal Olmayan Nüfus	69479	70299	48228	48628	21251	21670
15 ve daha yukarı yaş nüfus	50564	51426	35633	36066	14931	155359
İşgücü	22921	23924	15618	16324	7302	7601
İstihdam	20389	20148	13632	13383	6757	6765
İşsiz	2532	3776	1986	2941	545	835
İşgücüne Katılma Oranı %	45.3	46.5	43.8	45.3	48,9	49,5
İstihdam Oranı %	40.3	39.2	38.3	37.1	45.3	44.0
İşsizlik Oranı %	11.0	15.8	12.7	18.0	7,5	11.0
Tarım Dışı İşsizlik Oranı %	13.4	18.9	13.0	18.3	15.7	21.8
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı%	19.8	27.5	21.6	29.8	15.0	21,8
İşgücüne Dahil Olmayanlar	27643	27501	20015	19742	7628	7759

Kaynak: TÜİK Haber Bülteni, 2009.

2001 krizinde alınan bazı önlemlerle işsizliğin düşürüldüğü fakat bu durum tekrardan kendini göstermeye başlamıştır. İşsizlik oranları tekrardan artmaya başlamış yükselme trendine girmiştir.

Alınan bir takım verilere göre tarım dışı sektördeki faaliyetlerde bir durgunlaşma yaşandığı ve bu durgunlaşma 2009 yılında daha da arttığı görülmektedir. İstihdamda gerileme görüleceği beklentiler arasındadır (TCMB, 2009).

Tablo 18’de olan verilere bakıldığında ise tarım dışı işsizlik ve istihdam arasında olan olumsuz izlenim daha da artmaya başlamıştır. Yaşanan krizin işsizliği de arttırdığı görülürken Türkiye’yi en kötü 3. Ülke konumuna gelmesine sebep olmuştur (KOSGEB, 2009). İşsizliğin artması kriz nedeniyle Kurulan şirketlerde bir azalma yaşanmasıdır. Kapanan işyeri sayısında da önemli ölçüde bir artış görülmektedir. Aşağıdaki tabloda da bu oranları görmek mümkündür. 2008 yılında 4238 kurulan ticaret ünvanlı işyerleri mevcuttur. Fakat 2008 yılı sonunda 2869’a düşmüştür. 2009 yılında da 3186 kurulan işyeri 1568’e düşmüştür. %45,3 oranında azalma görülmektedir (TÜİK, 2009).

Tablo 19: Kurulan Kapanan Şirket Kooperatif ve Ticaret Ünvanlı İşyerleri

Şirket, Kooperatif ve Ticaret Ünvanları	Mayıs			Ocak- Mayıs		
	2008	2009	Değişim%	2008	2009	Değişim%
Şirketler ve Kooperatifler						
Kurulan	4273	3445	-19.4	24723	17911	-27.6
Kapanan	623	621	-0,3	4450	4453	0.1
Ticaret Ünvanlı İşyerleri						
Kurulan	4238	3186	-24.8	22670	18875	-16.7
Kapanan	2869	1568	-45.3	21335	12131	-43.1

Kaynak: TÜİK Haber Bülteni, 2009.

TÜİK’in yayınlamış olduğu bir takım verilerin sonuçlarına göre, üretim değeri kapasite kullanım oranı Mayıs 2008 yılına bakarak bu değer 82,4 oranında oluşturduğu, 2009 yılında ise bu değer 70,4 olarak karşımıza çıkmaktadır. Hal böyle olunca kriz etkisini göstermektedir. Çünkü kapasite de bir azalma olmaktadır. İç ve dış pazarda taleplerin yetersiz oluşu ve de yerli ve ithal mallarda hammadde yetersizliği etkili olmuştur (TÜİK, Haber Bülteni, 2009).

Türkiye ekonomisinde yer alan sektörler birbirlerini olumsuz etkileyebileceği gibi olumlu bir etki yapısına da sahiptirler. İmalat sanayisinde

istihdam artışı gözlemlendiğinde tarım ve hizmet sektörüne kıyasla daha çok emek ve verimlilik söz konusudur. İstihdam arttıkça haliyle emek de artmaktadır (Taymaz ve Suiçmez, 2005). Sanayide bir daralma yaşandığı zaman bu daralma diğer sektörlerle de nüfuz ederek tüm ekonomiyi etkisi altına alacaktır.

Tablo 20: Faaliyet Alanına Göre İşsiz Kalanlar (Ekim 2008- Ocak 2009)

FAALİYET ALANI	İŞSİZ SAYISI
Bina İnşaatı	-75474
Bina ve Çevre Düzenleme	-39571
Konaklama	-30605
Kumar ve Müşterek Bahis	-25815
Fabrika Metal Ürünleri	-20073
İdari Danışmanlık Faaliyetleri	-15654
Metalik Olmayan Ürünler İmalat	-14646
Tekstil Ürünleri İmalatı	-12015
Giyim Eşyaları İmalatı	-11182
Veterinerlik Hizmetleri	-11106
Bina Dışı Yapıların İnşaatı	-10190
Bilgisayar ve Kişisel Ev Eşya On.	-9790
Gıda Ürünleri İmalatı	-9631
Diğer Hizmet Faaliyeti	-9119
Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	-9108
Toptan Ticaret	-8883
Makine ve Ekipman İmalatı	-8722
Taşıma İçin Depolama ve Destek	-7462
Kara ve Boru Hattı Taşıma	-7305
Metal Cevheri Madenciliği	-6569
Perakende Ticaret	-6176
Kauçuk ve Plastik Ürünler İma	-5818
Elektrikli Teçhizat İmalatı	-5589
Diğer Madencilik ve Taş Ocaklar	-4831
Kiralama ve Leasing Faaliyetleri	-4355
Diğer Sektörler	-34123
TOPLAM	-403812

Kaynak: İSMMMO Basın Açıklaması, 2009.

İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası iller bazında krizin işsizliği ne derecede etkisi altına aldığını belirlemek amacıyla bir çalışma yaparak 2008 ve 2009 yıllarında 430 bin kişi işsiz kaldığı kanısına varmışlardır. Bu süre zarfında 45 bin istihdam artışı olmuş ve 6 aylık dönem içerisinde 385 bin kişi işsiz kalmıştır. İstihdam azalma daha çok İstanbul’ da görülse de Antalya da istihdam azalışına ortak olmuştur (Radikal, 2009). Bodrum turizmin bel kemiği noktası sayılan önemli yerlerden biridir ve istihdam kaybının en çok yaşandığı yerdir. Aynı şekilde

Bursa'da da otomotiv sektörünün önemli olmasına rağmen istihdam kaybı burada da görülmüştür.

Türkiye geneline baktığımızda işten çıkarma oranı %5.57'dir. İstanbul en çok işten çıkartılması il konumunda olan yer olduğundan 165 bin kişi işten çıkartılmış bu oran %6 oranında tespit edilmiştir. Diğer illere bakarsak; Gaziantep, İzmir, Siirt, Adana, Yalova, Çankırı, Eskişehir ve Aksaray olarak tespit edilmiştir. Yaklaşık 276 bin kişi Marmara Bölgesi'nde yer almaktadır. Marmara Bölgesinde her 100 kişiden 7'si işten çıkarılmaktadır. Ege bölgesine bakıldığında ise bu oran %6,17, İç Anadolu'da %4,4, Güneydoğu Anadolu'da %4,32, Akdeniz'de %4,19, Karadeniz'de %3,3 olmuştur. En az işten çıkarma olan bölge Doğu Anadolu Bölgesi olarak bilinmekte bu oran %2,97 düzeylerinde olmuştur (TÜİK, 2017).

Tablo 21: Dünya İşsizlik Rakamları ve Oranları

Bölge	2007	2008	2009		
	İşsiz Sayısı (Milyon Kişi)	İşsiz Sayısı (Milyon Kişi)	Senaryo 1 İşsiz Sayısı (Milyon Kişi)	Senaryo 2 İşsiz Sayısı (Milyon Kişi)	Senaryo 3 İşsiz Sayısı (Milyon Kişi)
Dünya	179	190	198	210	230
Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği	29	32	33	36	40
Merkez ve Güneydoğu Avrupa (AB Üyesi Olmayan) ve CIS	15	16	16	17	18
Güneydoğu Asya ve Pasifik Ülkeleri	16	17	18	18	19
Latin Amerika ve Karayipler	19	20	21	22	23
Orta Doğu	6	6	6	7	8
Kuzey Avrupa	7	7	7	7	8
Sahra Altı Afrika	24	25	26	26	28
Bölge	2007	2008	2009		
	İşsizlik Oranı %	İşsizlik Oranı %	Senaryo 1 İşsizlik Oranı %	Senaryo 2 İşsizlik Oranı %	Senaryo 3 İşsizlik Oranı %
Dünya	5,7	6	6,1	6,5	7,1
Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği	5,7	6,4	6,6	7,1	7,9
Merkez ve Güneydoğu Avrupa (AB Üyesi Olmayan) ve CIS	8,5	8,8	9,1	9,2	9,8
Güneydoğu Asya ve Pasifik Ülkeleri	5,5	5,7	6	6,1	6,4
Latin Amerika ve Karayipler	7,2	7,3	7,6	8,1	8,3
Orta Doğu	9,4	9,4	9,3	9,3	11
Kuzey Avrupa	10,4	10,3	10,2	10,4	11,2
Sahra Altı Afrika	7,9	7,9	7,9	8,1	8,5

Kaynak: ILO, 2009.

Tablo 21'e baktığımızda küresel ekonomik krizin iş gücü piyasasına olumsuz etki etmiştir. Senaryo 1'de 2009 yılı sonlarına doğru işsizlik oranı %6,1 yükselme bekleneceği 198 milyon kişi işsiz sınıfında yer alacağı tahmin edilmektedir. 2007 yılında işsiz kalan kişi sayısının üstüne 18 milyon kişi daha artarak bu oranın yükseleceği 198 milyon olacağı manasına gelmektedir. Senaryo 2'ye bakarsak işsizlik oranı 2007 yılına göre %0,8 artarak %6,5 seviyesinde artış görülüyor. Burda da aynı şekil 2007 yılına göre 30 milyon daha artmıştır. Bu sayı 210 milyona çıkacaktır. Son olarak senaryo 3'e baktığımızda işsizlik oranı 2009 yılında

2007 yılına göre %1,4 artarak %7,1 seviyesine yükselecektir. 2007 yılına göre 2009 yılında 51 milyon işsiz kalacağı bilinmektedir. Toplam bu sayı 230 milyonu bulacağı tahminler arasındadır.

Türkiye ekonomisi 2008 Küresel Ekonomik Krizinden etkilenmiş ve işsizlik oranları çok fazla boyutlara ulaşmıştır. 2008 kriz öncesinde yaşanan diğer krizlerde önlemler alınmış olup finans sektöründe alınan önem paketleri yeterli konut piyasasının olmaması küresel ekonomik krizin etkileri ihracat temelli sanayilerde görülmesine neden olmuştur. İstihdam oranları sürekli küçülmektedir. İşgücü piyasalarında krizlerin etkileri biraz daha geç hissedilmektedir. Geç gelen bu etki kriz sürecini atlatmakta çok zaman aldığı görülmektedir. Bu krize verilebilecek en iyi örnek Türkiye diyebiliriz. 2001 Kriz sonrası Türkiye’de yüksek büyüme oranları gözlense de işsizlik rakamları düşmemiş aksine artış göstermiştir. İşsizlik oranları, büyüme oranları ve kapasite kullanım oranlarına aşağıda yer alan Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22: Türkiye’de 2000-2009 Yılları Arası İşsizlik ve Büyüme Oranları

Yıllar	İşsizlik Oranları	Büyüme Oranları	Kapasite Kullanım Oranları
2000	6,49	6,77	76,1
2001	8,38	-5,70	71,3
2002	10,35	6,16	76,2
2003	10,54	5,27	78,5
2004	10,29	9,36	81,5
2005	10,25	8,40	80,3
2006	9,86	6,89	81
2007	9,9	4,62	81,8
2008	11	0,9	78,1
2009	14	-4,7	68,9

Kaynak: TÜİK, 2010.

Tablo 22’ye baktığımızda işsizlik oranları, büyüme oranları ve kapasite kullanım oranları yıllar itibariyle verilmiştir. İşsizlik Türkiye’nin önemli bir sorunu olduğu bu tabloda da ortaya çıkmıştır. 2002 ve 2006 yıllarına baktığımızda yüksek kapasite kullanım oranı olmasına karşın büyüme görülmüş olsa da işsizlik oranlarında değişiklik yoktur. Bunun nedeni ise açıktır; büyüme oranı ihracata yönelik olduğundan dolayı büyüme artışı fazla olup üretimdeki büyüme sermayenin lehine olmuştur.

Mevcut işsizlik sorununa birde kriz eklenince işsizlik oranları, tarihin en yüksek rakamlarına ulaşmıştır. Küresel krizin yoğun olarak hissedildiği 2008'in Eylül ayından itibaren aylık olarak işsizlik oranları ve kapasite kullanım oranları Tablo 23'te verilmektedir.

Tablo 23: Küresel Kriz Sürecinde İşsizlik ve Kapasite Kullanım Oranları (Aylık)

2008-2009 Yılı İstatistikleri (Aylık)		
Aylar	İşsizlik Oranı	Kapasite Kullanım Oranı
Eylül (2008)	10,3	79,8
Ekim (2008)	10,9	76,7
Kasım (2008)	12,3	72,9
Aralık (2008)	13,6	64,7
Ocak (2009)	15,5	63,8
Şubat	16,1	63,8
Mart	15,8	64,7
Nisan	14,9	66,8
Mayıs	13,6	70,4
Haziran	13	72,7
Temmuz	12,8	72,3
Ağustos	13,4	69,7
Eylül	13,4	70,1
Ekim	13,0	71,8
Kasım	13,1	70,7
Aralık	13,5	69,7
Ocak (2010)	14,5	67,8

Kaynak: TÜİK, 2009.

Önlem paketlerinin alınmaya başladığı Kasım 2008 tarihinden sonrası incelendiğinde işsizlik oranlarında önemli bir düşüş olmamakla birlikte ciddi oranlarda artmalar söz konusudur. Mart ve Temmuz ayları arasında işsizlik oranlarında düşme, kapasite kullanım oranında artma olsa da bu tarihten sonra tekrar ters yönde hareket başlamıştır. Krizin etkileri Eylül ayından itibaren dalga dalga gelmiş ve çok kısa sürede kapasite kullanım oranları azalmış, işsizlik oranları rekor seviyelere ulaştığı görülmektedir (TÜİK, 2009).

4.3. 2008 Krizinin Türkiye'deki KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri

2008 Küresel Ekonomik Krizi reel kesimin çoğunu oluşturan KOBİ'leri olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluğu açacak olursak KOBİ'lerin kredi imkanları sınırlandırılmış ve de var olan kredilerin ödenmesinde sıkıntı yaratmıştır. Küresel ekonomik krizin KOBİ'ler üzerindeki etkilerini şu şekilde açıklayabiliriz;

A. İşyeri Kapanmalarındaki Değişim

İşyerlerinin aniden kapanmaya doğru yol aldığı gözlemlenmiştir. TCMB'dan alınan istatistiki veriler dahilinde yaşanan kriz boyunca işyeri kapanmaları 2007-2009 yılları arasında 15.407 şirket olarak literatüre işlenmiştir. Bu işyeri kapanmaları %89 limited şirket olarak bilinmektedir. 2004 ve 2006 yılları arasında ise 14.162 olmuştur. Bu iki dönemde olan kriz olgusu 2007 ve 2009 yıllarında 2004 ve 2006 yılına oranla %8,79 daha fazladır.

B. Kapasite Kullanımlarında ve Sanayi Üretim Endeksindeki Değişim

KOBİ'lerin kapasite kullanım oranlarında ve üretimlerinde satışıdaki talebe bağlı olarak bir düşüş ortaya çıkmıştır. Bu veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasından elde edilmiştir. Ağustos 2007 ile Mart 2009 tarihleri arasında toplam imalat sanayi açısından kapasite kullanım oranında %22,5'lik bir düşüş meydana gelmiştir. Devlet imalat sanayindeki düşüş %12, özel imalat sanayindeki düşüş ise %21 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 24: Kriz Süresince Türkiye'de Kapanan Şirket Sayıları

Aylar	Şirket Türü				Ağustos 07- Şubat 09 Dönemi Toplam	Ağustos 04- Şubat 06 Dönemi Toplam	Dönemsel (%) Değişim
	Anonim	Limited	Kollektif	Komandit			
Ağustos 07	83	475	6	1	565	487	16.02
Eylül 07	59	584	4	1	648	527	22.96
Ekim 07	96	493	5	1	595	536	11.01
Kasım 07	113	612	7	0	732	542	35.06
Aralık 07	119	984	9	2	1114	1308	-14.83
Ocak 08	117	1475	16	1	1609	1197	34.42
Şubat 08	48	765	6	0	819	538	52.23
Mart 08	44	602	6	1	633	550	18.73
Nisan 08	66	597	5	0	668	503	32.80
Mayıs 08	32	553	5	0	610	567	7.58
Haziran 08	81	586	8	2	677	754	-10.21
Temmuz 08	86	674	8	0	768	660	16.36
Ağustos 08	57	522	5	1	585	534	9.35
Eylül 08	77	543	4	1	625	596	4.87
Ekim 08	61	479	9	0	549	675	-16.67
Kasım 08	76	533	13	0	622	580	7.24
Aralık 08	71	1087	3	0	1161	1334	-12.97
Ocak 09	102	1503	22	1	1628	1462	11.35
Şubat 09	52	715	12	0	779	812	-4.06
Toplam	1460	13782	153	12	15407	14162	8.79

Kaynak: TCMB.

Tablo 25: 2007-2009 Dönemi İmalat Sanayinde Kapasite Kullanım Oranları

Aylar	Devlet İmalat Sanayi	Özel İmalat Sanayi	Toplam İmalat Sanayi
Ağustos 07	87.1	79.2	80.3
Eylül 07	91.2	82.0	83.2
Ekim 07	91.0	81.8	83.1
Kasım 07	90.8	81.3	82.6
Aralık 07	90.5	79.7	81.1
Ocak 08	88.7	79.1	80.3
Şubat 08	84.1	78.7	79.3
Mart 08	86.3	80.6	81.2
Nisan 08	91.2	80.4	81.7
Mayıs 08	93.7	80.8	82.4
Haziran 08	95.2	80.6	82.3
Temmuz 08	93.3	78.1	80.0
Ağustos 08	93.5	73.8	76.2
Eylül 08	94.2	77.9	79.8
Ekim 08	83.5	75.8	76.7
Kasım 08	75.3	72.5	72.9
Aralık 08	61.6	65.2	64.7
Ocak 09	68.8	63.0	63.8
Şubat 09	86.2	63.6	63.8
Mart 09	81.1	64.6	64.7

Kaynak: TCMB, 2009.

TÜİK'in yayınladığı “İmalat Sanayinde Eğilimler Nisan 2009” haberine göre; işyerleri tam kapasite olmsrk çalışmamasının bir diğer nedeni talep de olan yetersizliktir. Talep yetersizliğinin ilk sırasında iç Pazar %55,4'tür. Dış pazar da ise bu oran %31,4 oranındadır. Hammadde yetersizliği %3,1, işçilerle ilgili sorunlar %1,3'tür. Bahsettiğimiz bu gibi olayların kendini göstermesi kriz başlangıcı kabul edilir.

Tablo 26: Aylar İtibariyle Sanayi Üretim Endeksi Değerleri

Aylar	Toplam Sanayi	İmalat	Madencilik	Elektrik, Gaz ve Su
Ağustos 07	115.4	112.2	143.8	131.7
Eylül 07	119.0	118.4	140.9	116.9
Ekim 07	118.8	119.3	127.8	111.5
Kasım 07	127.1	128.5	117.2	119.1
Aralık 07	113.8	112.7	110.1	124.2
Ocak 08	112.6	110.2	110.5	132.5
Şubat 08	111.1	109.8	106.6	122.9
Mart 08	121.2	121.3	115.9	122.4
Nisan 08	119.5	120.0	115.6	116.3
Mayıs 08	123.9	124.2	126.5	120.1
Haziran 08	121.7	120.9	138.4	122.5
Temmuz 08	121.4	118.6	145.8	135.4
Ağustos 08	111.2	105.6	148.7	136.5
Eylül 08	113.9	112.1	140.2	119.2
Ekim 08	110.8	109.5	139.1	111.1
Kasım 08	110.3	109.4	116.7	114.7
Aralık 08	93.5	90.0	108.0	1117.6
Ocak 09	88.5	83.4	105.7	124.6
Şubat 09	94.6	81.2	88.4	111.1
Mart 09	95.9	92.8	104.7	118.4

Kaynak: TÜİK, 2008.

Küresel ekonomik kriz boyunca sanayi üretim endeksinde çok fazla düşüş vardır. 2009 Mart ayında ise yavaş yavaş sanayi üretim endeksinde bu oran yükselmeye başlamıştır. Tablodan da yola çıkarak bu durumun var olduğunu gözlemlemekteyiz. Ağustos 2007 tarihinden Mart 2009 tarihine bakıldığında toplam sanayi %17 düşüşe geçmiştir. İmalat sanayide ise bu oran %17 madencilik %27, elektrik gaz vs ise %10 düzeyinde düşmüştür.

Her alanda istihdama katkı sağlayan KOBİ'ler kriz dönemlerinde daha çok önem arz etmektedir. Büyük işletmelere göre emek daha fazla ve de istihdamı arttırıcı rolü yüksektir. İzledikleri KOBİ merkezli ekonomi politikalarıyla bu potansiyeli kullanmayı bilen ülkeler işsizlik sorunlarını belirli oranlara indirebilmektedirler. Zaten KOBİ'ler günümüz piyasa ekonomilerinin istihdamı artırma araçları olarak en vazgeçilmez unsurlarındandır.

KOBİ'lerin istihdamla olan bağı bir yana yanında çalışan kişilerin girişimci olarak kendi işyerlerini kurmalarına olanak sağlayarak, işgücüne katılarak istihdam

seviyesini yükseltmiştir. Bir işverenin yanında ücretiyle çalışmak yerine, kendi işini kurmayı tercih eden girişimcilerin sahip oldukları ruh ve yetenekleri ile bir ekonomi için çok daha büyük öneme sahiptirler (Gök, 2004).

2008 yılında Türkiye ekonomisinde küresel ekonomik kriz ciddi oranda hissedilmeye başlanmıştır. Kriz kendini gösterirken bir takım önlemleri almak şart olmuştur. Ekonomik destek paketlerine başvurmak gerekiyordu. Bu destek paketleri istihdamı koruyarak piyasalardaki bozukluğu onarmak amacıyla ortaya çıkarılmıştır. Ancak bütün bu önlem ve desteklere rağmen özellikle sanayideki daralmalar ve ihracatın ciddi oranlarda düşmesiyle (%25–30) işsizliğin artması engellenememektedir. 2008 sonu itibari ile işsizlik oranı 2007 yılının aynı dönemine göre %1.2 artarak %11.2'ye çıkmıştır (TÜİK, 2008.). Ayrıca 2009 yılının Ocak ayında ise, işsizlik oranının artarak devam ettiği ve % 15.5'e kadar çıktığı görülmüştür (TÜİK, 2009). Sanayi sektöründeki daralmalar, başta otomotiv, otomotiv yan sanayi, kimya sanayi, tekstil ve inşaat alanlarında olmakla birlikte, diğer birçok iş kolu da etkilenmiştir. Ayrıca imalat sanayinde kapasite kullanım oranları (%80 'den % 60'a) kadar düşmüştür (TÜİK, 2009).

Söz konusu ekonomik paketlerin hepsinde KOBİ'lere destek vardı. Amaçlanan ise yükselen işsizliğe ve piyasadaki durgunluğa çare olmaktır. Bu destekler oldukça cazip ve uzun vadeli geri dönüşümü olacak, düşük faizli krediler şeklinde olduğu gibi faizsiz bir ve iki yıl sonra geri ödemeli krediler şeklinde de olmuştur. Dünya Bankası'nın raporuna göre küçük işletmelerin istihdama katkısı büyük işletmelere oranla 1/3 oranında harcanmaktadır (Özdemir vd. 2006).

Türkiye'de sermaye kaynaklarının kısıtlı düzeyde olduğu ve işsizliğin çok olduğu bir ülkedir. Bu gibi ülkelerde KOBİ'ler devreye girerek avantajı kendi lehine kullanırlar. Yeni atılımlar yapmada küçük işletmeler büyüklere göre daha önemlidir ve bu durum küçük işletmelerin avantajıdır. İstihdam açısından da bu duruma bakacak olursak yine KOBİ'ler avantaj içersindedirler. Çünkü kriz anında ve kriz dönemlerinde küçük işletmeler istihdamı korumaya yönelmişlerdir. Daha önceki cümlelerde de anlatıldığı gibi KOBİ'ler kriz döneminde büyük işletmelere kıyasla fazla dayanıklıdır. Ekonomik sorunlarda şirketler iki türlü yol izlerler. İlk yol çalışanlarının işine son verilmesi ve diğer izledikleri husus ise geçici izin kullandırma hususudur. Bu yol izlendiği zaman istihdam oranı azalarak işsizlik

büyük oranda artar. Yaptığımız araştırmalara göre küçük işletmelerde bu oranın büyük işletmelere oranlara çok azdır. Küçük işletmeler kriz anında bile çalışanlarına sahip çıkarak büyük işletmeler gibi işten çıkmalarına neden olmaz. Kriz dönemlerinde de küçük işletmeler çalışanlarına sahip çıktığı gibi onların yapmış olduğu harcama maliyetlerini de üstlenirler (Özdemir vd. 2006).

Günümüzde KOBİ'lerin sosyal ve ekonomik önemleri görülebildiği gibi gelecekte de KOBİ'lerin hem ekonomik hem de sosyal açılardan önemlerinin daha da artacağı düşünülmektedir. KOBİ'lerin bir diğer özelliği işsizliğin düşürülmesine olan katkılarının yanında özellikle niteliksiz işçilerin istihdamına olanak sağlayan ekonomik birimler olmalarıdır. Ülkemizde bazı bölgelerde nitelikli işçi sayısı son derece sınırlıdır. Bu kişiler KOBİ'ler tarafından istihdam edilerek çalışma yaşamına katılmaktadırlar. Büyük işletmeler vasıflı ve yarı vasıflı işçiler çalıştırmayı tercih ederken, KOBİ'ler vasıflı işçilerin yüksek ücretleri dolayısıyla ancak düşük ve orta vasıf seviyesindekileri çalıştırabilmektedirler. Vasıflı/kalifiye elemanların bu işletmelerde istihdam edilme oranları büyük ölçekli işletmelere göre oldukça düşüktür. KOBİ'ler büyüdükçe ve geliştikçe vasıflı işçileri de istihdam edebilir hale gelmektedir. Bu durumun nedenleri arasında şunları sıralamak mümkündür:

* Küçük işletmelerde vasıflı eleman ihtiyacı olmayabilir. Bu elemanların belirlenen ücret kotası ve işverene olan ücret maliyeti oldukça fazla olduğu için küçük ve orta büyüklükteki işletmeler ücret düzeyleri fazla olan çalışanların ücretlerini ve istihdam edilmelerini karşılayamaz.

*Bu tür vasıflı elemanlar büyük işletmeleri daha çok tercih eder. Çünkü küçük işletmelerin bu gibi elemanların yüksek ücret taleplerini ve prestijlerini karşılayamamasından ötürü tercihlerini büyük işletmelerden kullanırlar.

*Kurulan KOBİ'ler az sayıda eleman talep edip düşük ücretli çalışmaya gönüllü olan kişileri tercih ederler.

*KOBİ'ler düşük ücretle çalışan kişilere ve eğitim seviyesi düşük çalışanlara istihdam olanağı sağlar. Bu nedenle istihdam sağlayarak işsizliği minimum düzeye çekerler (Bayülken, 2007).

KOBİ'ler işsizliğe bir çözüm yolu getirmek için bölgesel işsizliğin azaltılmasında önemli rol almışlardır. Güney Doğu Karadeniz ve İç Anadolu'da

işsizlik oranları daha yüksek seyrederken bu bölgeler dışında kalan iller için KOBİ'lerin sayısının fazla oluşu işsizlik oranlarını azaltmıştır.

C. İstihdamdaki Değişim

Üretimde ve kapasite kullanım oranlarındaki gerileme ve maliyetlerdeki yükselme KOBİ'lerin üretimlerini azaltması, üretime ara vermesi ya da tamamen ticari hayattan çekilmesi gerçeğini beraberinde getirmektedir. Bu olumsuz durumun kaçınılmaz sonucu ise istihdamda ve ücretlerde gerilemedir. 2007 yılı Ağustos ayında işsizlik oranına bakılacak olur ise bu oran %9,2'dir. Fakat Şubat 2009 yılının başlamasıyla beraber en yüksek oran olarak da kabul edilen %16,1 dolaylarında artış vardır (Yüksel ve Murat, 2002).

D. Finansman Sorunu

Finansman sorunu KOBİ'lerin en fazla sorunla karşı karşıya kaldıkları bölümdür. Finansman unsurunun devam ettirilmesi için KOBİ'lerin büyümelerine katkı sağlayan unsur finansman unsurudur. Yaşanan küresel ekonomik kriz KOBİ'lerin finansman kaynaklarını dahi büyük oranda etkisi altına almaktadır. Varlıklarını sürdüremez hale geldikleri bile bilinmektedir. Özkaynakları kısıtlandığı takdirde, daha doğrusu finansman gücü çekiştiği zaman KOBİ'ler dış kaynaklara başvururlar. Fakat kriz başladığı zaman kriz sürecinde dış kaynaklara başvurmak kolay değildir. Bazı finans kurum ve kuruluşları kriz dönemi başladığında kredi vermeyi sonlandırarak önceden de KOBİ'lere verdikleri kredileri geri vermelerini isteyebilirler (Ay, 2008).

Satıcılardan temin edilen krediler finansman araçlarının KOBİ'ler için en önemli olanıdır. Genellikle ödeme yöntemi vadeli çek olarak bilinmektedir. Mal alış ve satışlarında genellikle çek uygulaması kullanırlar. Bu sebepten dolayı firmalar kendilerine uzun vadeli finansman kaynağı yerine kısa vadeli finansman kaynağı oluştururlar. Eğer çek tahsilatında bir gecikme veya sıkıntı yaşanır ise bu bir gecikme de olabilir, ödemelerde aksaklık olduğu zaman nakit sıkıntısı oluşur. Böylelikle ödemede zorluk yaşanır. Karşılığı olmayan çekler kriz döneminde KOBİ'lerin karşılaştığı sorunlardır. Bu sorunla karşı karşıya kalan KOBİ'ler finansal sıkıntı içine düşmektedirler (Aras ve Müslümov, 2001).

Tablo 27: Küresel Ekonomik Kriz Döneminde Türkiye’de Karşılıksız Çek Adedi ve Tutarı

2007 (ADET)		2008 (ADET)		Değişim (%)
Ocak	99.865	Ocak	139.059	0.35
Şubat	101.564	Şubat	97.441	-0.04
Mart	113.090	Mart	156.412	0.38
Nisan	97.015	Nisan	112.318	0.16
Mayıs	123.576	Mayıs	95.616	-0.23
Haziran	114.968	Haziran	104.956	-0.09
Temmuz	107.883	Temmuz	123.299	0.16
Ağustos	111.713	Ağustos	123.472	0.11
Eylül	103.617	Eylül	133.856	0.29
Ekim	128.416	Ekim	156.888	0.22
Kasım	116.533	Kasım	148.485	0.27
Aralık	106.424	Aralık	147.392	0.38
Toplam (Adet)	1.324.684	Toplam (Adet)	1.537.194	0.16
Topl. Tutar (TL)	11.728.488.706	Topl. Tutar (TL)	15.742.589.303	0.34

Kaynak: Gündüz, 2009.

Tablo 27’ye baktığımızda 2008 küresel ekonomik kriz döneminde karşılığı olmayan çek sayısının 2007 yılına oranla %16 artmış olup, 1.537.194’e yükseldiği yukarıdaki tabloda gösterilmektedir. Karşılığı olmayan çeklerin tutarı 2008 yılında 2007’ye göre %34 fazladır. Bu tutar 15.742.589.303 TL’ye yükselmiştir. Bu durumdan dolayı KOBİ’lerin faaliyetlerinde bir takım aksaklıklar oluşmuştur. KOSGEB tarafından KOBİ’lere verilen yatırım ve teşvikleri küresel ekonomik kriz döneminde olumlu sonuçlar doğurmuştur. 2008 yılı sonunda teşvik belgeleri 2007 yılına oranla %44 bir artış gözlemlenmektedir. Yatırım tutarlarına da bakıldığında 2008 yılında %27 oranla bir artış gözlemlenmektedir. 2007 yılında 17.686 istihdam sayısına ulaşılmışken, 2008 yılına gelindiğinde bu rakam 22.616’ya yükselmiştir. Yukarıdaki verilerden hareketle küresel ekonomik kriz döneminden KOBİ’lerin yatırımları etkilenmeden çıkmıştır.

4.4. 2008 Krizinde KOBİ’lere Yapılan Destekler ve İstihdama Etkileri

Günümüz sorunlarından birisi de istihdam ve işsizliktir. Günümüz bilgi toplumlarına ve yıllar öncesine dayanmaktadır. Tüm dünyayı etkisi altına alan istihdam ve işsizlik gerek günümüzün gerekse eskiye dayanan ekonomik ve sosyal açıdan en büyük sorun haline gelmiştir. İstihdam ve işsizlik kavramları birbirlerini tamamlayıcı kavramlardır. Sözlük anlamına bakacak olursak istihdam; çalışma ve

çalıştırma manasına gelmektedir. Diğer bir anlam da ise istihdam; yalnızca emeğin kullanımını söz konusudur (Tatar, 2006). Çalışabilir durumda olan ve belirli ücret ile çalışmak için gönüllü olan kişilerin iş bulamam durumuna verilen isim işsizliktir (Zaim, 1997).

İşsizlik sorunu 30 yıldan bu yana Türkiye'nin gündemine oturan sorundur. Hem sosyal hem de ekonomik bir sorun haline gelmiştir. Krizlerinde başlamasıyla beraber işsizlik sorunu daha da artmış, yaygınlık ve süreklilik kazanmıştır. Yıllar itibariyle de bakıldığında bu durum kendini açıkça gözler önüne sermektedir. Toplam işsiz sayısı 2009 yılında 3,4 milyon iken, işgücünün %13,5'i oranında işsizdir. Kentlere bakıldığında ise 6 kişiden 1'i işsizdir. Hızla artan nüfus, istihdamı da olumsuz etkilemektedir. Hızla artan nüfus tasarrufları ve kişi başına düşen milli geliri de etkisi altına alarak düşürmektedir (Kılıçbay, 1992). Günümüzde demografik geçiş süreci olarak da adlandırılan bu olay hızla artan nüfusun önüne geçilemediği bir sürecin içinde yaşıyoruz.

Yurt dışından KOBİ'lere yönelik krediler temin edilmiştir. 1999-2005 yılları arasında 1.8 milyar Dolar, 780 KOBİ'nin kullanımına sunulmuştur. 2005 yılında istihdam edilen KOBİ sayısı 45.627'dir. Tablo'dan da hareketle 2006 yılına bakacak olursak 288 KOBİ'ye 477,6 milyon Dolar kredi imkanı sağlanmıştır. 7111 kişilik istihdam istihdam artışı olmuştur. 2005 yılının sonlarında 45.627 kişi istihdam edilmiştir. Bu sayı 2006 yılının sonlarında 52.738'e yükselmiştir. KOBİ'lere yapılan istihdam oranı %15,6 artmış işletme başına da 25 kişi istihdam payı düşmektedir. 1999-2005 yılları arasında istihdam yıllık 6283 kişiydi fakat 2006 yılında bu sayı 7111 kişi artmış böylelikle bu sayı belirlenen ortalamanın üzerinde seyretmektedir. 2007 yılına gelindiğinde ise kredi miktarı 552 milyon dolar olan 308 KOBİ'ye kredi kullanılmış, 6572 kişi istihdam kazanmıştır. 2006 yılında 52.738 kişi istihdam edilmişti fakat 2007 yılı sonlarına gelindiğinde bu sayı 57.665 olmuştur. 2007 yılında bu artış 6572'dir. 2008 yılına bakacak olursak 842 milyon dolar kredi desteği 380 adet KOBİ'ye verilmiştir. 5551 kişilik istihdam görülmektedir. Burada bir artış görülmektedir. İstihdam edilen kişi sayısında bir artış görülmekte bu sayı 62.861 olduğu gözlemlenmektedir. 2008 yılında ise 5551 kişi istihdam edilmiştir. Burada iki önemli husus dikkat çekicidir. Birincisi, verilen bu kredilerle 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkilerinin mevcut istihdamın korunması suretiyle bir miktar

hafifletilmiş olması, ikincisi ise yeni kredilerin ve kapasite artışlarının istihdama katkı sağlamasıdır. Bu durumun tabii sonucu olarak kredi kullanan KOBİ sayısı arttıkça istihdam imkanlarının da arttığı gözlenmektedir (Hazine Müsteşarlığı Raporları, 2008).

1997 yılından bu yana KOBİ'lere yapılan yatırım ve teşviklerin Hazine Müsteşarlığı aracılığıyla 12 yıllık verileri yukarıdaki grafikte gösterilmiştir. Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin kullanmış olduğu yatırım teşvik belgeleri ve kullanmış oldukları kredilerin sayısı yükseldikçe, KOBİ'lerin istihdam sayısının arttığı ve aksi durum gözlemlendiğinde ise istihdam sayısının azaldığı görülür. 2001 yılından başlayarak yatırım yapan KOBİ'ler düşüşe geçmiştir. Fakat 2003 yılında bu düşüş yerini yükselmeye bırakmıştır. Her ne kadar 2003 yılında bir yükseliş gözlene de Kriz öncesindeki boyuta ulaşılamamıştır. İstihdam da olan artış gözle görülür bir gerçek olsa dahi işsizlik sorunu hala var olmakta ve de KOBİ'ler belirli sınırlar dahilinde istihdamı arttırabilmektedir. Bilindiği üzere KOBİ'lere bazı teşvikler verilmiş olsa da bu teşviklerin sınırlı sayıda olduğunu, yoğunluğun az olduğunu ve az sayıda işletmenin yatırım yapabildiği ortaya konulmuştur. 2007 krizi ve 2008 küresel ekonomik krizi sonrasında, 2009 yılı kriz sonrasında da ekonomik açıdan pek çok tedbir alınmış ve de bunun sayesinde destek paketlerinin aracılığı ile istihdam arttırılmış, işsizlikte de düşüş gözlemlenmektedir.

4.5. KOBİ'lerin İstihdama Katkısı

İşsizliğin azaltılması ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasında oynadıkları rolleri, dengeli ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması ve sürdürülmesine yaptıkları olumlu katkıları ve piyasa koşullarında meydana gelen değişimlere hızlı uyum sağlayabilen esnek bir üretim yapısına sahip olmaları, KOBİ'leri günümüz dünyasında daha önemli bir konuma getirmektedir. Gerek ülkemiz, gerekse dünya ekonomisinde KOBİ'ler önemli krizlerden fazla etkilenmemiş, hatta bu krizlerin atlatılmasında önemli roller üstlenmiştir. KOBİ'ler yalnızca ekonomik hayatta değil, aynı zamanda sosyal hayatta da önemli roller üstlenmektedir. KOBİ'ler ülkede geniş bir alana yayıldıkları için, bölgesel gelişmişlik farklılıkların giderilmesinde, sermayenin tabana yayılmasında, yeni istihdam imkânlarının meydana getirilmesinde, gelir dağılımında adaletin sağlanmasında ve bunu devam

ettirmede, demokratik hayatı canlı tutmada önemli bir araç olmaktadır (Yılmaz, 2002).

KOBİ'ler istihdam yaratma da çok büyük bir rol oynarlar. Büyük işletmeler genelde işgücü kullanımını azaltmakta iken KOBİ'ler ise iş ve istihdam imkanı yaratmaktadırlar. İstihdam sağladıkları için işsizliğin azalmasında büyük rol oynarlar. Sağladıkları katkının yanı sıra yaptıkları ücret ödemeleriyle bireylere satın alma gücü sağlamaktadırlar. Yani tüketim yapan kişiler bunu borçlanma yoluyla değil kazançlarıyla yapmaktadırlar. Borçlanmayanlar ya da kazançlarının altında harcama yapanlar ise tasarruf sahibi olan kişilere katılacaklardır. Tüm ülkelerde KOBİ'lerin toplam işletmeler içindeki oranı %96'dan fazladır. Almanya, Fransa ve Japonya'da bu oran %99'dur. Aynı zamanda tüm ülkelerde KOBİ'ler istihdama en fazla katkıda bulunan işletmelerdir. Örneğin ABD'de KOBİ'lerin toplam istihdam içindeki payı %58, Japonya ve İtalya'da ise %80'den fazladır (TÜİK, 2018).

KOBİ'ler istihdamın 2/3'ünü sağlamaktadırlar. İstihdamın bir diğer önemli etkeni ise burada önemli olan koşul üretim zamanında teknoloji ağırlıklı çalışan, sermaye yapıları düşük olan ve ticari anlamda fazla ürünler tasarlayarak uzmanlaşmış olan KOBİ'ler işgücünü istihdam ederek çalışanlarını kendi ülkeleri içinde kalmasına olanak sağlayarak nitelikli bir işgücü ortaya çıkarmaktır (Küçüktekin, 2006).

Dünya Bankası KOBİ'lerin istihdamına yönelik pek çok araştırma yapmıştır. Bu araştırmaların birkaçına göre bulmuş olduğu verilere dayanarak şöyle açıklamaktadır; Büyük işletmeler de harcanan miktar küçüklere göre daha fazladır. Küçük işletmeler büyük işletmelere oranla daha çok istihdam yaratarak, büyüklere göre bu oran 1/3'tür. Türkiye bilindiği üzere özkaynakları kıt ve işsizlik oranları oldukça fazla olan bir ülke haline gelmiştir. Bu durumda KOBİ'ler ülke ekonomisine katkısı bakımından da ele alınırsa, KOBİ'ler avantajlı bir role sahiptir. Türkiye ve bunun gibi ülkelerde işsizlik oranları fazla seyrettiği için KOBİ'leri önemli kılar (Özdemir vd. 2006).

KOBİ'lerin diğer bir başka özelliğine de değinecek olursak, istihdam sağlamanın yanı sıra niteliksiz işçilerin daha çok istihdam edilmesine katkıda bulunan ekonomik birimlerdir. KOBİ'ler tarafında istihdam edilerek iş hayatına katılmalarını sağlarlar. Büyük işletmeler küçükişletmelere kıyasla daha çok vasıflı

işçi tercihleri arasındayken, KOBİ'ler vasıflı işçi tercih etmez. Bunun nedeni ise açıktır vasıflı işçiler yüksek ücretle çalışma talep ettiklerinden dolayı KOBİ'ler bu elemanları tercihleri arasına koymaz. KOBİ'ler daha çok düşük ücretleri işçi çalıştırmayı tercih ederler. KOBİ'ler büyüme yoluna gittikçe vasıflı çalışanları da istihdam olanağı sağlayabilir. Nedenleri arasında bunları sıralayabiliriz; (Özdemir vd. 2006).

*Küçük olan işletmeler vasıflı eleman gereksinimi duymaz.

*KOBİ'ler vasıflı elemanların ücretlerinin fazla olduğundan dolayı işletmeye olan maliyeti fazladır bunu karşılayamacağını bildiği için tercihleri arasında değildir.

*Vasıflı çalışanlar da kariyer gibi bir takım sebeplerden ötürü küçük işletmeleri tercih etmez.

*Yeni kurulan KOBİ'ler belirli zaman dilimi içerisinde düşük ücretle çalışacak işçilerle yoluna devam ederler.

İstihdam yaratmada büyük öneme sahip olan KOBİ'ler deneyim sağlamak açısından bir nevi mesleki iş kursu olarak da bilinebilir (İraz, 2005). İlk defa iş yaşamına katılan kişiler KOBİ'ler de daha fazla istihdam imkanı bulduğundan dolayı tüm işeyişi görerek çalıştıkları için, uzmanlaşarak kaiteli bir iş süreci geçirmektedirler. Böylelikle eleman temini ederek bu açığı kapatmalarının yanı sıra işçiler için işsiz kalmaları önlenerek istihdam sağlanabilir (Özdemir vd. 2006).

KOBİ'ler teknolojik gelişmelere hızlı uyum sağlayabilen bir ekonomik birimler olduğundan dolayı yeniliklere açıktır. Pek çok yenilikler de denenerek yeni fikirler ortaya çıkarabilmektedirler. Esnek çalışma stilleri olduğundan dolayı teknoloji geçişlerinde kriz dönemlerinde önemli rolleri vardır (İraz, 2005).

Kriz dönemlerinde işsizliğin artmasının nedeni, özellikle büyük ölçekli işletmelerin krizle başa çıkamayıp faaliyetlerini sona erdirmeleri ya da kısıtlamalarıdır. Bu tür dönemlerde KOBİ'ler, esnek yapıları dolayısıyla kendilerini yeni koşullara uydurmuş ve varlıklarını devam ettirebilmişlerdir. Dolayısıyla, KOBİ'ler kriz dönemlerinde kendi istihdamlarını koruyabilmiş, hatta büyük işletmelerden boşalan pazarlara girerek, istihdam artışına bile yol açmışlardır. Gerçekten, büyük işletmeler istihdam sağlama açısından sadece ekonominin gelişme dönemlerinde başarılı olabilirken, küçük işletmeler hem daralma hem de genişleme döneminde istihdama katkıda bulunabilmektedir (Özdemir vd. 2006).

Bölgesel işsizliğin en aza indirilmesinde de önemli bir görev üstlenmektedirler. Bazı bölgelerde işsizlik kendini daha yoğun gösterir çünkü o bölgelerde KOBİ sayısı oldukça azdır. KOBİ'lerin fazla olduğu bölgelerde ise işsizlik düşer ve istihdam sayısı oldukça yükselir (Özdemir vd. 2006).

KOBİ'ler kriz dönemlerinde kurtarıcı bir rol oynarlar. Daha az hasarla kriz dönemleri atlatılır. Teknolojideki hızlı yapıları sayesinde hızlı değişime ayak uydurabilen yapıları olmasından dolayı KOBİ'ler çok önemli bir ekonomik birimlerdir. KOBİ'lerin istihdama olan katkılarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Alpugan, 1994).

- * Gelir dağılımının dengeli oluşumunu sağlar,
- * Yeni fikir ve buluşların gelişmesine zemin hazırlar,
- * İstihdama katkı sağlarlar,
- * Bölgesel dengesizlikleri giderirler,
- * Büyük sanayi işletmelerine girdi ve ara malı üretirler,
- * İşçi-işveren ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesini sağlarlar,
- * Rekabetin korunmasını sağlarlar,
- * Orta sınıfın korunmasını sağlarlar.

KOBİ'lerin yukarıda sıralanan olumlu yanlarının ve sosyo-ekonomik sisteme yapmış oldukları katkılarının yanı sıra, günümüzde artan önemini daha iyi ifade etmek için bir takım sayısal verilerden de yararlanmak faydalı olacaktır. Aşağıdaki Tablo 28'de KOBİ'lerin çeşitli ülkelerdeki bazı makro ekonomik unsurlar içerisindeki yüzdeler oranları verilmiştir.

Tablo 28: Bazı Ülke Ekonomilerinde KOBİ'lerin Payları (%)

ORANLAR	ÜLKELER						
	ABD	ALMANYA	JAPONYA	İNGİLTERE	FRANSA	İTALYA	TÜRKİYE
KOBİ'lerin Toplam İşletmelere Oranı	97,2	99,8	99,4	96	99,9	97	98,8
KOBİ'lerin İstihdam Oranı %	50,4	64	81,4	36	49,4	56	45,6
KOBİ'lerin Yatırım Payı %	38	44	40	29,5	45	36,9	6,5
KOBİ'lerin Üretim Payı %	36,2	49	52	25,1	54	53	37,7
KOBİ'lerin İhracat Payı %	32	31,1	38	22,2	23	-	8
KOBİ'lere Verilen Kredi Payı %	42,7	35	50	27,2	48	-	3-4

Kaynak: KOSGEB, 2013.

Tablo 28’de yer alan 7 ülkenin tamamında KOBİ’lerin tüm işletmeler içindeki yeri %90’ın üzerindedir. Dolayısıyla toplam işletmelerin neredeyse tamamını KOBİ’ler oluşturmaktadır. KOBİ’lerin toplam ihracattaki payı ülkelerin gelişmişlik seviyesine bağlı olarak %20 ile %38 arasında değişmekte iken, bu oran Türkiye’de %9 civarındadır. Bu tablodaki en ilginç verilerden birisi ülkemizdeki KOBİ’lerin toplam işletmelerin %99,3’ünü oluşturmasına karşın toplam kredilerin sadece %24,3’ünü almasıdır ki bu önemli bir problem ve çelişki olarak görülmektedir ki bu oran İngiltere hariç diğer ülkelerde %40’lar civarındadır. Yukarıda verilen tablo’da görüldüğü gibi ülkemizde toplam işletmelerin %99,3’ü KOBİ olarak adlandırılırken, KOBİ’lerin toplam istihdam içerisindeki payı %76,7, yatırımlardaki payı %56,5, yaratılan katma değerdeki payı %37,7’dir. Ayrıca ülkemizdeki KOBİ’lerin, toplam ihracat içindeki payı ile toplam kredilerden almış oldukları pay diğer ülkelere nazaran oldukça düşüktür.

KOBİ’lerin yeni iş olanakları sağlayarak işsizliğin azaltılmasında oldukça önemli bir yeri vardır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Teşkilatının 2001 İstanbul sonuç bildirisine göre; 11 KEİ Teşkilatı üyesi ülkede 3 milyon KOBİ vardır ve 20 milyon kişi KOBİ’lerde çalışmaktadır. Anılan ülkelerdeki işsiz sayısının 10 milyon kişi olduğu düşünülürse, KOBİ’lerin iş yaratmadaki önemi ortadadır (Esin, 2003).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küresel ekonomik kriz finansal kesim üzerinden başlamış ancak özellikle Türkiye’de etkisini reel kesim üzerinde göstermiştir. Reel kesimin önemli bir kısmını da küçük ve orta ölçekli işletmeler olarak tanımladığımız KOBİ’ler oluşturmaktadır. Kriz döneminde talebin düşmesi, finansman kaynağı bulmada yaşanan zorluklar KOBİ’leri zor durumda bırakmaktadır. Ayrıca kapasite kullanım oranlarında ve sanayi üretim endekslerindeki düşüşler meydana gelmiş, kapanan işletme sayısı kriz döneminde artmıştır.

KOBİ’lerin ülkemiz için ne kadar önemli olduğundan bahsedilmiştir. Bu yüzden küresel ekonomik kriz döneminde KOBİ’lerin faaliyetlerini sürdürmesinde bu işletmelere destek olunmalıdır. Burada özellikle devlete önemli görevler düşmektedir. Alınan kredilerin ödemelerinde kolaylık sağlanması, vadenin uzatılması veya ucuz kredi sağlanması gibi bazı önlemler alınmalıdır. Önemli olan bu etkileri en az hasarla atlatabilmektir.

Ülkemizde işsizlik sayısı oldukça fazla olup işsizlikten nasibini alan 2,5 milyon kişi vardır. İşsizlik oranlarının düşürülmesi, bu rakamların en aza indirgenebilmesi için bir takım projeler yapılmaya çalışılsa da pek başarılı bir sonuç alındığı ne yazık ki söylenemez. Eskiden günümüze kadar uzanan KOBİ’ler istihdamla başa çıkmaya çalışan önemli ekonomik birimlerdir. Mikro işletmeler bu oranın %94,9’unu oluşturur. İstihdam payının pek çok kısmını KOBİ’ler oluşturur. İşsizliğin azaltılması için pek çok yol izlerler. Hem bizim ülkemiz Türkiye’de hem de diğer ülkelerde yeni iş sahaları oluşturmada ve de istihdam sağlama gücüyle bilinen sadece KOBİ’lerdir. Değişen koşullara ayak uydurabilen esnek yapıları sayesinde kriz dönemlerinde başvuru noktası KOBİ’ler olduğundan vazgeçilmez bir kurtuluş noktası olarak görülür. Pek çok araştırma da konu olan KOBİ’ler yeni iş imkanı sağlama, esnek yapıları sayesinde istihdama olan katkıları gerek bizim ülkemizde gerekse diğer ülkelerde anlaşılacak çok önemli ekonomik birimler olduğu ve de var olan KOBİ’lerin korunup yeni KOBİ kurulmasına destek verilmesi sağlanmıştır.

KOBİ’ler Türkiye’de daha fazla destek görse ve müteşebbis bir ruh ile teşvik sağlansa işsizlik oranının %14'lere ulaşması belki de engellenebilecektir.

İşsizlik oranları oldukça çok fazladır ve de kriz dönemlerinde bu oran %14'leri bile geçmektedir.

2007 yılında Mortgage Krizi olarak başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan 2008 Küresel Ekonomik Krizi ülkelerin yapılarını bozmakta ekonomiyi hatta alt üst ettiği yapmış olduğum bu çalışmada da görülmektedir. Dış ticaret daralarak ülke ekonomisi zarar görmektedir. Adeta bir kargaşa ortamı oluşmuş tüm dünya krizden çıkmak için çareler aramaya başlamıştır. Türkiye'de 2008 küresel ekonomik krizden oldukça büyük bir zarara uğramıştır. Türkiye 2008 küresel ekonomik krizi gibi pek çok kriz görmüş geçirmiş olsa dahi 2008 küresel ekonomik krizin etkisi, yaşanmış olan krizlerin hiç birine benzememektedir. İşletmelerin kapasiteleri düşmüş, işyerleri kapanmış, yeni işletmeler açılmadığı için istihdam ortamı da yaratılamamıştır. Bunun gibi sonuçlar ortaya çıktığında işyerleri işçi çıkarımına gitmişlerdir.

Kriz genç yaşlı demeden ister sendikalı işçi olsun ister sendikasız işçi, tüm işçileri tehdit altına almıştır. Genç nüfusumuzu kendi lehimize kullanamayıp bu fırsatı değerlendiremediğimizden, işsizlik kendini daha çok genç nüfusta göstermiştir. Zaten işsizlik oranı çok yüksek olduğundan Türkiye işsizlik oranı en fazla olan ülke olarak ilk sıradadır. İşsizliği azaltmaya çalışmanın bir yolu da yatırımların artırılmasıdır. Böylelikle istihdamda artmış olacaktır.

Bu çalışmada edindiğimiz bilgilere dayanarak 2009 yılı gayri safi milli hasıla verileri dikkate aldığımızda 2008 yılına göre %13,8 bir azalma görülmektedir. Bir takım sorunlar aşılmadan istihdam da bir artış ve işsizlikte bir düşüş görmek mümkün değildir. Krizin çalışma yaşamına dair etkisini azaltmak için bazı politikalar geliştirilmelidir. İşsizlik sadece ekonomik birimler üzerinde kendini göstermemiştir. Bu yüzden işsizlik ekonomik değildir, işsizlik daha artabilir bu risk her zaman vardır. Bu yüzden kalıcı çözümler aranmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akgemci, T., & Taş, İ. (2001). “Kobi’lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler”, *Türk İdare Dergisi*, (70), ss. 14-19.
- Akgül Yılmaz, G. (2015). “Türkiye’de 2008-2009 Krizinde Uygulanan Genişletici Vergi Politikasının Üretim Üzerindeki Etkileri”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (34), ss. 213-228.
- Aktaş, R. (2009). “Kriz Ortamında İşletme Yönetimi”, TEB Yayınları, İstanbul.
- Alantar, D., (2009). “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, *Bütçe Dünyası*, Cilt 3, Sayı 31, Kış 2009.
- Alkin, J. (2001). “İşyerinde İletişim ve Politika”, Çev. Zülfü Dicleli, MESS Yayın No: 390, İstanbul.
- Alptürk, E. (2010). “Finans, Muhasebe ve Vergi Boyutlarında İç Denetim Rehberi, 1. Baskı, Ankara.
- Alpugan, O. (1994). Küçük İşletmeler Kavramı, Kuruluşu ve Yönetimi, 2.Baskı, Ankara: Der Yayınları, ss.4-6.
- Apak, S. ve Güneş Y. (2009). “Türkiye’de Kriz Döneminde Alınan Ekonomik Önlem Paketleri”, *Muhasebe Finansman Dergisi*, Temmuz, ss 14-23.
- Aras, G. ve Alövsat M. (2001). “Küreselleşme Sürecinde KOBİ’lerin Finansal ve Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *21. Yüzyılda KOBİ’lerin Finansman Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu*, Yayınlanmış Tebliğ, Kıbrıs
- Ateş, K. (2005). “Amerika Birleşik Devletlerinde Mortgage Uygulamasında Vergi”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı:285, ss. 50-53.
- Ay Çınar, S. (2008). “Türkiye’deki KOBİ’lerin Finansman Sorunları”, *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, ss. 1305-7979.
- Aydın, M. K. (2002). “Kapitalizm Neden ‘Vazgeçilmez’dir”, *Sakarya İktisat Dergisi*, ss. 23-48.
- Aydoğan, E. (2004). “1980’den Günümüze Türkiye’de Enflasyon Serüveni”, *Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1), ss. 91-110.
- Aykaç, M, Parlak Z., ve Özdemir S. (2008), Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Arttırılması ve Türkiye’de KOBİ’ler, İTO Yayın no: 2008-24, İstanbul.
- Bağdadioğlu, E. (Ocak 2009). Kriz ve İşten Çıkarmalar, *Türk-İş Dergisi*, Sayı:383, ss. 108-111.

Barutçugil, İ., (2002). Performans Yönetimi, İstanbul: Kariyer Yayınları.

Bayülken Y. & Kütükoğlu C. (2010). TMMOB Makine Mühendisleri Odası Oda Raporu. Ankara: MRK Baskı ve Tanıtım Hizmetleri Tic. Ltd. Şti.

Biçerli, M. K., (2007). Çalışma Ekonomisi, Beta yayınları, Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara.

Bradley, M., A. Desai, and E.Han Kim, (2006), ‘Synergetic Gains From Corporate Acquisitions And Their Division Between The Stockholders Of Target And Acquiring Firms’, *Journal of Financial Economics* 21, 3-40.

Canitez, M. ve Yeniçeri, T. (2007). “İhracat Performansı Düşük Olan Kobiler ile Yüksek Olan Kobilerin Farklılıklarının Belirlemeye Yönelik Bir Pilot Araştırma”, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, sayı: 29, s. 113-134.

Cansız, Mehmet (2008). Türkiye’de KOBİ’ler ve KOSGEB. Ankara: DPT Yayınları.

Deresky, W.E. (2006). “Krizden Çıkış”, *Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, ss. 25-55.

Doğan, S. (1997). “İnsan Kaynakları Potansiyelini Arttırmada İşletmeleri Etkinliğe Götüren Yol: Örgüt Kültürü”, *Amme İdaresi Dergisi*, (30/2), ss. 53-74.

DPT (2004), “Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007–2013)”, İşgücü Piyasası Özel İhtisas Raporu, Ankara.

DPT (2004), “Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara

Eğilmez, M. (2008). “Küresel Finans Krizi”, *Remzi Kitabevi*, ss. 12-22.

Elele, O. (2009). “Uluslararası Ticarete Damping ve Anti-Damping”, İstanbul, Yaklaşım Yayınları.

Ercan, F. (2010). “Türkiye’yi Anlamak: Bir Çerçeve Denemesi”, Güngen, Ali Rıza vd., Emek ve Siyaset, Ankara, Dipnot Yayınevi.

Erdem, İ. (2007). “Akademik Performans Değerlendirmede Bulanık Mantık Yaklaşımı”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (1), ss. 155-159.

Erdoğan, N. (2007). “Aile İşletmeleri”, İstanbul, İGİAD Yayınları.

Erdönmez, P. A. (2005). “Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, *Bankacılar Dergisi*, (68), ss. 85-101.

Ergin, F. (1977). “Atatürk Zamanında Türk Ekonomisi”, İstanbul, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

Esin, A. (2003), “KOBİ’lerin Küresel Rekabetteki Yeri”, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, III. Kalite Sempozyumu, 06-07 Haziran 2003, ss. 119-129.

Eyüpgiller, S. ve Fatih S. (2012). “Global Krizin Etkilerinin Azaltılması Amacıyla Uygulanılan Harcama Vergileri Oran İndirimlerinin Etkilerinin Değerlendirilmesi”, Kriz Ortamında Vergi Politikalarının Değerlendirilmesi, 25. Türkiye Maliye Sempozyumu, ss. 102-104.

Gök, M. (2004), İşgücü Piyasası ve KOBİ’ler, Ankara, Roma Yayınları.

Günay, S. (2008). “Yapısal Kırımlar Dahilinde Bist-100 Endeksi Volatilitésinin Uzun Dönemli Bellek Analizi”, *Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, (9), ss. 6299-6314.

Hazine Müsteşarlığı (2007), KOBİ Kredileri İzleme Raporu/1999-2005.

Hazine Müsteşarlığı (2008), KOBİ Kredileri İzleme Raporu/2006.

İraz, R. (2005). “Küresel Rekabet Ortamında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Ulusal SosyoEkonomik Sisteme Katkıları Açısından Değerlendirilmesi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 13, İstanbul.

İTO (2008). Türkiye Ekonomisinde Son Yıllarda Yaşanan Yüksek Oranlı Büyüme Rakamlarının İç Piyasa Üzerindeki Etkileri, İstanbul.

Japan Small Business Research Institute (JSBRI) (2008). “White Paper on Small and Medium Enterprises in Japan”, Tokyo.

Karlık, R. (1999). “Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim”, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım.

Kaya, A. (2010). “Bilişim ve İletişim Işığında Girişimcilik ve KOBİ Yönetimi”, Konya, Eğitim Kitabevi Yayınları.

Kaya, N. ve Peçen, Ü. (1999). “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Yolları”, İstanbul, EGS Bank Bilim, Kültür ve Sanat Yayınları.

KOSGEB (2013). KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2013, Ankara: KOSGEB.

KOSGEB, (2015). 2008 Yılı Genel İşyeri Sayımı İmalat Sanayi Değerlendirmesi, KOSGEB, Ankara.

- Kotar, Ş. (1995). “Mobbing/İşyerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri”, İstanbul, Umuttepe Yayınları.
- Köse, N. ve Togay, S. (2010). “Küresel Ekonomik Krizin Türkiye’de Reel Sektöre Yansımaları”, MPM Verimlilik Raporu, Ankara.
- Küçük, O. (2010), Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Küçüktekin, K. (2006). Girişimcilik Politikası Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin KOBİ Politikası ve Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Çerçevesinde Türkiye'nin KOBİ Politikası, Atılım Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Mavi, Y. (2010). “Stres ve Yönetim”, Ankara, TODAİE Yayınları.
- MESS (Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası) (2002), MESS Üyelerinde Ekonomik Kriz ve Etkileri, İstanbul.
- Müftüoğlu, T. ve Durukan, T. (2004). “Girişimcilik ve KOBİ’ler”, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Müslümov, A. (2001). “Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde KOBİ’lerin Yeri: Finansman, Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri, (Yayımlanmış Tebliğ), Kıbrıs, 21. Yüzyılda KOBİ’lerin Finansman Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu, ss. 102-115.
- Orhan, Z., & Erdoğan, S. (2008). “İktisada Giriş, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Öksüzler, O.,& Teyyare, E. (2010). “Küresel Ekonomik Kriz Sürecinde Türkiye’de Alınan Önlem Paketlerinin İstihdam Üzerindeki Etkileri”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, (8/14), ss. 139-150.
- Ören, Ü. (2003). Küçük Şeyler Üzerine Bir Öykü İki Dost Bir Kuş, Sistem Yayınları.
- Özdemir, S., Ersöz, E.Y., & Sarıoğlu, İ. (2007). “Küçük Girişimciliğin Artan Önemi ve KOBİ’lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (5). ss. 1157.
- Özdemir, S., Ersöz H. Y. Sarıoğlu, İ. (2006). İşsizlik Sorununun Çözümünde KOBİ’lerin Desteklenmesi, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Patır, S., Tetik, & N., Aydın, B. (2009). “Küresel Krizin Dünyada ve Türkiye’de Etkileri”, Malatya Sanayi İşletmelerine Yansımaları Üzerine Bir Alan Araştırması, Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Patır, S., Tetik, N., Aydın, B. (2009). Küresel Krizin Dünyada ve Türkiye’de Etkileri Malatya Sanayi İşletmelerine Yansımaları Üzerine Bir Alan Araştırması, Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa.

Rodrik, O. (2004). "Deprem Sonrası Stres Yönetimi", *MESS Mercek İşveren Gazetesi*, ss. 4-5.

Selamoğlu, A. (2002). “Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışı ve Etkileri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002/2, ss. 33-63.

Sirkeci, İ. (2011). *Cultures of migration: The global nature of contemporary mobility*. University of Texas Press.

Sütütemiz, N. (2009). “Central Bank Review,” (1). pp. 29-43.

Şimşek, B. (2005). “Yöneticilerin Çalışanlara Karşı Etik Sorumlulukları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (3). ss. 69-86.

Tanrıöven, C. ve Aksoy, E. (2009). “Krizlerin Reel Sektör İşletmeleri Üzerine Etkileri: İMKB’de Sektörel Bazda İnceleme”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), ss. 79-114.

Taş, Y. (2010). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de KOBİ’lerin İstihdam Artırıcı Etkileri”, İstanbul: İTO Yayınları.

Taşar, M. O. (2008). “Finansal Regülasyonlar ve Küresel Kriz Sürecinde Türk Dünyası Bankacılık Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması”, *Avrasya Etüdları, TİKA*, 36(2), ss. 7-46.

Tatar, M. (2006). *Türkiye’de İstihdam–İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Adıyaman İli Örneği*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

Taymaz, Erol; (2001), “Trade Liberalization and Employment Generation: the Experience of Turkey in the 1980s”, Middle East Technical University Economics Research Center Working Paper No: 99-11, Ankara, p. 28.

TCMB (TC Merkez Bankası) (2009) Enflasyon Raporu 2009/II, Ankara.

Toprak, M. (2001). *Küreselleşme ve Kriz Türkiye ve Dünya Deneyimi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

TÜİK (2008). *Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları*, Haziran. Ankara

TÜİK (2008). *Yılı İşsizlik Ödeneği İstatistikleri*.

TÜİK (2009). *Yılı İşsizlik Ödeneği İstatistikleri*.

Türk, Ü. (2006). “İstihdam-Büyüme-Verimlilik”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (14), ss. 229-234.

TÜSİAD (2010). Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik, Yayın No. T/2004/11-381, İstanbul.

Uluslararası Ekonomik Göstergeler (2004). Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları.

Yay, T., Yay, G. ve Yılmaz, E. (2001). “Finansal Krizler, Finansal Regülasyon ve Türkiye”. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (30), ss. 101-130.

Yılmaz B. (2010). “KOBİ’lerin Toplumda Üstlendikleri Roller Bakımından Analizi”, *Dış Ticaret Dergisi*, DTM yayını, 9(30), Ankara, ss. 141-179.

Yılmaz, G, A. (2008). “Oecd Ülkeleri Ve Türkiye’de Sosyal Devlet Ve Sosyal Harcamalar”, İstanbul:Arıkan Yayınları.

Yılmaz, G. A. (2013). Türkiye’de 2008-2009 Krizinde Uygulanan Genişletici Vergi Politikasının Üretim Üzerindeki Etkisi, *Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 34(1) ss. 213-228.

Yücel, İ. H. (1997). “Bilim Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplum”, DPT Yayını, Ankara.

Zaim, S. (1997), *Çalışma Ekonomisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

İNTERNET KAYNAKLARI

Avrupa Komisyonu 7. Çerçeve Programı (2018). https://www.ab.gov.tr/_45035.html (Erişim Tarihi: 25/06/2018).

Avrupa Komisyonu e-Avrupa 2005 Tebliği (2018). http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/2002/news_library/documents/eeurope2005/eeurope2005_en.pdf (Erişim Tarihi: 21/09/2018)

Bayülken, Y. (2007), “KOBİ’lerin Tanımı, AB Ülkelerinde KOBİ’ler ve Sanayideki Yeri (Çevrimiçi) <http://www.metalmakina.com/> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2018).

KOSGEB (2011) www.kutso.org.tr/kosgeb-destek-2010 (Erişim Tarihi: 23/07/2018)

KOSGEB. Girişimci ve Yenilikçi Üniversite İstatistikleri: <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=26264>, (Erişim Tarihi 02.02.2018)

OECD (2010), Türkiye'deki Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmeler; Mevcut Durum Ve Politikalar, <http://www.oecd.org/dataoecd/37/37/33705673>. Pdf (Erişim Tarihi: 02/05/2019).

Özgen, H. ve Selen, D. (1997). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Uluslararası Pazarlara Açılmada Karşılaştığı Temel Yönetim Sorunları. Ankara: KOSGEB Yayınları. www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan98/kobi:htm (Erişim Tarihi: 12.10.2018).

Pangarkar, N. (2019). "Internationalization and Performance of Small and Medium Sized Enterprises", Journal of World Business. 2008, No.43, ss.475-485. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1090951607000855> (Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019).

Resmi Gazete, (18.11.2010), "2005/9617 sayılı "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik" Sayı: 25997 <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/11/20101118.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/11/20101118.htm> (Erişim Tarihi: 12/06/2019).

Taymaz, E. ve Suiçmez, H. (2005). "Türkiye'de Verimlilik, Büyüme ve Kriz, Türkiye Ekonomi Kurumu", Tartışma Metni 2005/4, <http://www.tek.org.tr> (Erişim tarihi: 15 Şubat 2009).

TÜİK (2013), İşgücü istatistikleri veri tabanı, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 03/07/2018)

TÜİK (2018). İstatistik Göstergelerin Sınıflandırılması, <http://www.bianet.org/2006/11/24/88229.hotmail.gov.tr> (Erişim Tarihi 30/01/2018)

TÜİK (2016). Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, İnternet Veri Tabanı, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 15/06/2018).

TÜİK (2016). İşgücü istatistikleri Veri Tabanı, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 03/07/2018).

Yılmaz, B. (2004), Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Toplumda Üstlendikleri Roller Bakımından Analizi, www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak%202004/kucuk.htm (Erişim Tarihi: 05/06/2018).

Yüksel, Ö. ve Murat, G. (2002). "Şubat Krizinin KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri ve Çözüm Önerileri", www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf/bildiri_09.pdf (Erişim Tarihi: 22.02.2010)

